

ЛІТОПІС
ЧЕРВОНОЇ
КАМ'НИ

ЛЬВІВ — ЛИСТОПАД 1936 — Ч. 11

Opłata pocztowa uiszczona gotówką.

ЛІТОПИС

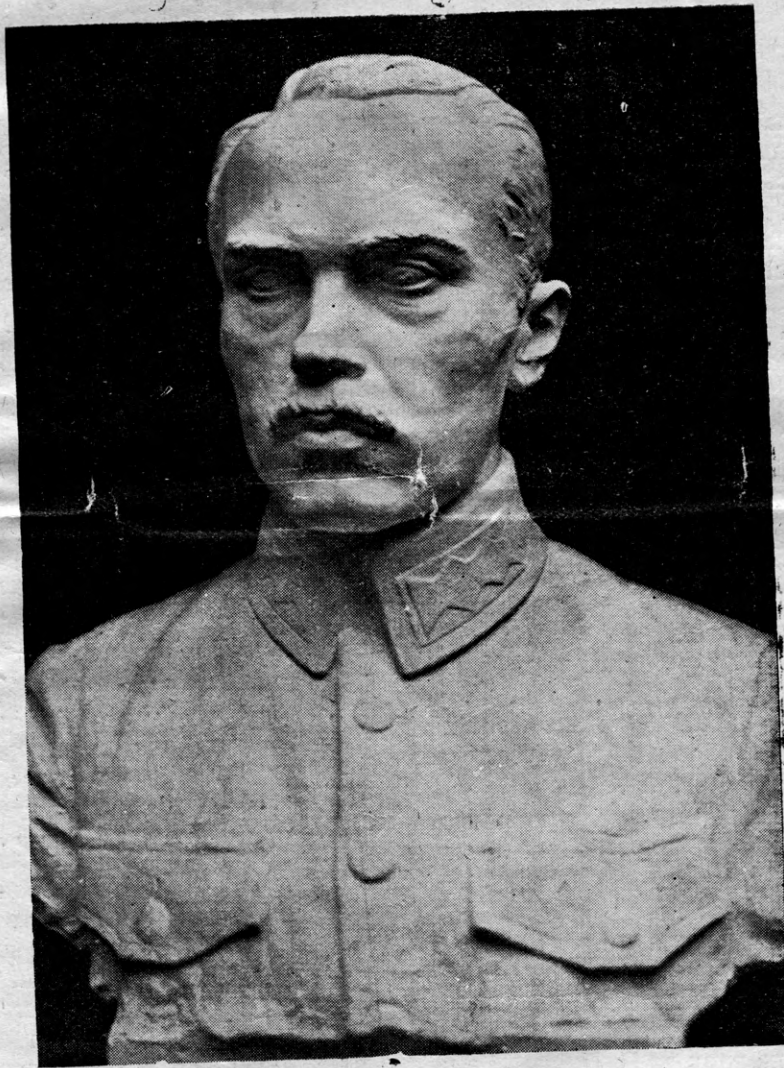
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
VIII. Річник

ЧИСЛО 11

ЛИСТОПАД

1936

ПОЛК. ДМ. ВІТОВСЬКИЙ,
перший командант Українських Військ у Львові в листопаді 1918 р. і перший Міністер Військових Справ З.О.У.Н.Р.
Погруддя арт.-різьбаря М. Бринського.

*Це не
було молоді!*

Х Р Е С Т И

Хрести... Хрести... О, скільки їх
І тут і там і скрізь!...
І серед піль і край доріг
І попід кожний ліс...

О, скільки поривів і мрій
Лягло під ті хрести!
Який любови жар горів
В серцях борців отих!

Хто відшукає, почислить
Хрести всі по ланах?
Хто відчитає, устійнить
Затерті імена?

Сумує мати неодна:
»Ой, деж мій сокіл-син?«...
І сльози вилива до дна
Гірки, як той полин.

Та вже не взнати їй ніяк,
Де син подівся той...
Для всіх таких одно імя:
»Невідомий герой«.

Із записок 17-літньої

Написала: В. Літинська.

1. XI. Рано спішилася я до школи, бо заспала трохи, вибігаю на вулицю, чую крісові стріли. Подумала, що певно якісь розрухи. По вулицях дійсно незвичайний рух. Так зайшла я до ринку. Дивлюсь на ратуш, котра година, чи встиг на час прийти і очам не вірю: на всіх чотирох сторонах жовто-блакитні прапори, а п'ятий повіває маєстатично на самій щоглі. Мені щось у душі стрепенулось, чую безмірну радість та не можу зрозуміти, як це сталося.

Саме переходить коло мене стрілець з крісом і бравнінгом, а на грудях у нього ясніє наша жовто-блакитна стягачка. Надходить другий також з відзнакою, пізнаю знайомого хорунжого К., питаємось, питаю, що це все значить. Хор. К. оповідає: 31 жовтня зібралася Українська Національна Рада і постановила 1. XI. о год. 4 рано заняти державні будинки, тимсамим перебрати владу у Східній Галичині в руки українців і т. д. Хор. К. питається, де іду. Відповідаю, що до школи; радить мені вернутись до хати і каже, що мене відпроводить, бо іде в ту сторону. Я радо згодилась на його пропозицію.

По дорозі бачила, як наші стрільці роззброюють старшин і стрільців, котрі не мали наших відзнак.

Коло своєї кам'яниці я попрашала хор. К. і побігла на гору, щоб такою радісною вісткою поділитися в хаті, бо я певна, що ні у нас, ні у П. П. нічого не знають. Мама відчинила мені двері, здивовані моєю появою, а ще більше моїм виглядом. Книжки полетіли в кут, а я крикнула, що Львів український і полетіла на гору до П. П., щоб і з ними поділитись радісною новинкою. Дзвоню до дверей кілька разів. Відчиняє панна Маруся і бачу, як мають полетіти громи на мою розсіяну голову за нагле дзвонення, але мабуть мій радісний вигляд здержав бурю, а лице п. Марусі перемінилось у знак запиту. Я кинулась їй на шию, цілую, сльози мені течуть по лиці і кричу „панно Марусю, Львів український!“ Втягнули мене до кімнати і кажуть

розповідати спокійно. Розповідай тут спокійно, коли у мені вся душа дрожить. Як довідалися, що я бачила та чула, п. Маруся одягнулася і о 11-ій годині ми вийшли на вулицю.

Ми вже на площі св. Юра. Чуємо, як дзвони дзвонять.

Ідемо до Народного Дому. Тут стрічаємо хор. К. і хор. Л., говоримо довший час, засягаємо інформацій, як і що робити треба. Вертаючи пополудні до хати, чуємо вже крісові вистріли у різних сторонах міста.

2. XI. Панна Маруся ішла сьогодні до бюро 7.30. Я пішла з нею. Я не могла б спокійно всидіти в шкільній лавці, як тут треба рук до праці. Стрінули ми хор. Л., від котрого ми довідалися, що стрільці наші голодні, а нема кому зайнятися кухнями. По полудні о год. 4-ій зібралось наше жіноцтво в „Захоронці“ і урадили закладати кухню. Завтра зачинаємо варити в „Дністрі“.

3. XI. Неділя. Я цілу ніч ока не замкнула. Не могла дідатися рана. Я так тишилась, що буду також щось робити. У місті рух, цілу ніч крісова пальба. Рано о 7.30 вийшла я з хати з п. Марусею і Анусею до „Дністра“. Там уже рух. Розпалено під кухню, Бог зна, відколи там не горіло і дим ніяк не хоче в комин іти, вертається через дверцята та всі шпари на кімнату, втискає в наші очі. Сіли ми обирати бараболю, але дим не вирозумілий, не хоче знати, що хлопці наші померзлі і голодні, не дасть сидіти, щоб докінчити бараболю. Перенеслися ми на коритар і тут скінчили своє заняття. Під кухню за той час розгорілося. Варимо 50 кг. бараболь і з мяса гуляш.

Як вже обід був готовий, винесли його на вулицю Руську і котрий стрілець був голоден, приступав, ми накладали йому в їдунку. Він, де вдалося, сідав або і стоячи споживав теплу страву, бо всі були перемоклі та померзлі. Але по короткім часі показалося, що це все мало, хоч нам здавалось, що так багато, — треба варити на ново. Нас за-

ступають інші пані, ми ідемо до хати, дуже помучені та перемоклі, бо дощ паде. П. Маруся лишається.

Коли вийшли ми поза Ринок, нагло почалась сильна стрілянина, так що не можна було перейти на другу сторону. Бічними вулицями дісталися ми на площу св. Юра. Вулиці пусті. Надїжджає авто і військові у нім. Ми були певні, що це наші, але бачимо, що авто удекороване польськими прапорами. Хочемо перейти на нашу вулицю, а там на розі стоїть около 10 легіоністів і стріляють в напрямі св. Юра. Що робити? Як дістатись до хати? В торбинках маємо всякі наші відозви, ховаємо за сукні на грудях. Стоїмо безрадні, трохи занепокоєні, це наш перший „хрестний обстріл“, сподіємось, що буде більше. Надходить двох мужчин і жертвують нам свою поміч. Говорять по польськи, кричать до легіоністів „свої идон“: Перестають стріляти.

До своєї кам'яниці дісталися ми коло години 2-ої. Засіли до обіду і я розповідаю про все, що діється у місті. Стукіт у двері. Відчиняю. Легіоністи. Перша ревізія.

Того дня вже ніхто спокою не мав. Боротьба на площі св. Юра тревала до пізньої ночі.

На могилі полк. Дм. Вітовського.

1. Проф. Денис Онищук; 2. — ? (студент із Галичини);
3. Проф. Юрій Кокотайло; 4. Проф. Др. Павло Козак; 5. П-ні Оля Шевчукевич; 6. Др. Мігуля; 7. П-на Глинська; 8. Др. Опанас Шевчукевич; 9. Отець Липський (за 8-им); 10. — ?;
11. Проф. Арістокль Руснак; 12. Проф. Козак (батько Павла); 13. Др. Евген Омельський. Світлив Проф. Кокотайло.

На могилі полк. Дм. Вітовського

Подав Денис Онищук — Румунія.

Підчас XI. Олімпіади в Берліні між гостями було чимало й українців із Західних Земель.

Малий гурток із цих гостей, бо тільки 14 осіб (10 з Буковини, 3 з Галичини й 1 із Підкарпаття) зійшлися 7. серпня на одному з берлінських кладовищ віддати належну пошану упавшим героям у нашій визвольній війні. У святочному настрою зложили вінець на могилі полк. Дм. Вітовського

й його ад'ютанта чет. Ю. Чучмана, прикрашений жовто-блакитними стяжками із надписом: „Борцям за волю України, Українці, гості XI. Олімпіади“.

По зложенню вінця, присутні вшанували пам'ять поляглих кількахвилинною мовчанкою.

Вкінці Панас Куценко відчитав свій вірш: „На могилі полк. Дм. Вітовського“.

Буковинці на могилі полк. Дм. Вітовського. Др. Евген Омельський і Проф. Денис Онищук після зложення вінця 4. VIII. 1936 р.

Полк. Дм. Вітовський у спогадах

(Кілька заміток і побажань).

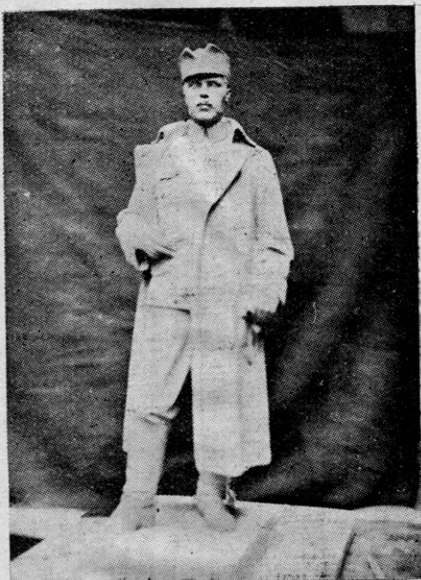
Написав: О. Думін.

Культ великих згл. провідних людей не зробився ще в нас співтворчим чинником нашого національного життя. Тільки Шевченко зосередив на собі любов і пошану нації, опанував всі її почування і веде її за своїм духом. Іншіж наші історичні постаті, коли вони не блиснули генієм Хмельницького або Франка, мусять числитися з тим, що попадуть в категорію тих нещасних „забутих діячів“ (до О. Кониського прилип вже цей епітет як шевська смола), що їх споминається раз на десять-двадцять літ якоюсь скромною часописною статтею.

В останніх кількох літах щойно дається завважати деяка поправа. Зацікавлення нашим минулим, нашою історією, а з ним і нашими передовими людьми зросло. Але щож, наша літературна продукція ніяк не додержує цьому явищеві кроку, хот'яй властиво воно повинно його випереджувати. Житєписи наших великих чи скажім скромніше провідних людей — зовсім занедбана ділянка.

Чому приписати цей невідрадний обяв? Чи малому попитові на того роду літературу? Хіба ні — бо ж звісно, що якраз історично-спогадницька література, куди належать також житєписи визначних історичних постатей, тішиться в нас більшим попитом, як яка небудь інша поважна література. Не в смаку і зацікавленню суспільности слід шукати причин цього явища, а деінде, по моїй думці в трудності теми.

Так дійсно в трудності теми. Написати біографію одної чи другої визначної людини методом проф. О. Огоновського, ужитою їм в його „Історії літератури руської“, не було б то так трудно. Але зовсім інше діло, коли йде про те, щоб дати **портрет** визначної людини, що творила або співтворила бурхливу історію, ділала в великій епосі, була рушійною силою, тих чи інших подій, що означили на деякий час нашу історію. Скоментувати велику людину на тлі часу і простору, на яких вона виступала, дати суцільний образ її духовности, вияснити її ідеї і і-

Проект майбутнього пам'ятника полк. Д. Вітовського артиста-різьбара Михайла Бринського.
Світлив Др. А. Білик.

деали, схопити вірно її характер, далеко не те, що нанести на папір купу дат з історії її життя.

Зовнішні дані з життя визначної людини є для широкого загалу також цікаві. А тим більше, коли дещо піділляти їх сензаційним чи ревеляційним сосом. Та нам таких житєписей не потрібно. Нашій суспільности треба дати зате житєписи, які розяснялиб, до чого змагала людина, про котру мова, носієм яких ідеалів вона була, як далеко сягала своїми задумами, в якій пропорції стояв її характер до її замислів і що полишила вона нам як ідейну спадщину.

В першій мірі повинніб розуміється дістати свої житєписи провідники в нашій визвольній війні, в цьому періоді, в якому мали ми здати історичний іспит і провалились. Чому провалились? Стільки на це маємо ріжних відповідей, стільки поглядів, що їх і не зчисливби. Влучних серед їх дуже мало. Бо щоб дати влучну відповідь на питання, чому втратили ми свою державу, треба зглибити історію 1914—1921. р., вивчити її до основ, поглянути і на давніші часи, взяти під увагу взагалі наш розвиток за останнє століття. Щоб дати влучну відповідь, треба врешті знати, хто кермував боротьбою, які люди стояли на чолі нації, що присвічувало їхній діяльності і як зуживали вони, дані їм долею в руки національні талани. Без докладного познайомлення з духовістю, здібностями, моральними прикметами і світоглядом наших вождів (політичних і військових) зрозуміти філософії наших визвольних змагань — неможливо.

Як жеж стоїть в нас справа з житєписами наших провідників в визвольних змаганнях? Зовсім погано. Одиноко особа Гол. О. С. Петлюри має вже свою літературу і тільки її освітлено так, що можна зорієнтуватися, хто такий був С. Петлюра і яка його роля в нашій боротьбі 1917—1921. рр. Натомісь Грушевський, Винниченко, Міхновський, В. Голубович, гетьман Скоропадський, С. Шемет, В. Тютюник, Болбочан, Ю. Тютюник, Луценко, Сальський, Петрушевич, Г. Стефанів, К. Трильовський, Омелянович-Павленко, Тарнавський, Курманович, Микитка, відомі суспільству зі згадок в спогадах сучасників або пресових статей. З таких-же жерел довідується воно про командантів УСС. — М. Галушинського, Г. Коссака, В. Дідушка, Горука і врешті репрезентанта стрілецтва Д. Вітовського, в листопадових днях Головного Команданта Галицької Армії, а потім Державного Секретаря Військових Справ.

В кожній статті і спомині, що дотикає УСС, знайдеться певно і про Вітовського згадка. З їх найбільше матеріалу до характеристики цієї трагічної постаті Галицької Землі заключають спомини: М. Угрина-Безгрішного: Нарис історії*) Україн-

*) Праця М. Угрина являється спогадами, доповненими деякими документами.

ських Січових Стрільців; дра. С. Шухевича: Видиш брате мій; Д. Палієва: Листопадова революція і Мирона Заклинського: „А ми тую червону калину піднесемо“, як також статті Л. Луціва: Улюблена пісня полковника Дмитра Вітовського (Календар Черв. Кал. на 1927 р., стор. 81—85); д-ра Н. Гірняка: Кіш УСС (Календар Черв. Кал. на 1935 р., стор. 46—57); проф. І. Крип'якевича: Сотник Д. Вітовський на Волині. (Літопис Черв. Кал. 1932, III) та репортаж В. Ласовського: Генерал Тарнавський. А в першій половині ц. р. появилася брошура М. Заклинського: Дмитро Вітовський (Видання „Все-світу“).

Складений з тих причинків портрет Д. Вітовського є симпатичний; він відразу зеднує собі глядача гармонією високо-ідейних прикмет. Перший військовий міністр ЗОУНР виходить на ньому як безкорисний український патріот — державник, як людина наскрізь пройнята вищими національними ідеалами і як обов'язковий не жалючий себе вояк. Сотня Вітовського могла сміло змагатися за боеві лаври зі сотнею В. Дідушка: а зробив „сотню Вітовського“ славною в легіоні сам її командант, що служив всюди стрільцям своїм приміром. Так як любили його, Вітовського, так не любили стрільці ні одного старшини в легіоні. Недаром І. Балюк, як оповідає М. Заклинський, висловився при одній нагоді, що за таким командантом пішов би і в огонь. Щодо популярності то Д. Вітовський не мав серед Стрільцького Війська ніякої конкуренції.

Я не маю наміру переходити всіх причинків до характеристики Вітовського, порівнювати їх зі собою та давати до них критичні коментарі. — Я вживю їх тільки до складення загального висновку, а саме, що вони дають доволі проглядну зовнішню характеристику першого Головного Вождя Галицької Армії. А передовсім дає її брошура М. Заклинського п. з.: Дмитро Вітовський. Автор сам належав до сотні Вітовського в 1914 р. а потім мав нагоду з автопсії слідити і оцінювати працю колишнього свого команданта. Там-же, де Вітовський зникає з обрію його безпосередніх спостережень, автор говорить про його на основі документів (переписки) і очевидно інформацій товаришів. Як у своїх споминах, так і в спробі жителіси колишнього свого команданта сотні, виявив М. Заклинський талант зображення — органічно розвивати свою тему для провідної думки. Зпід пера М. Заклинського вийшла благородна постать Вітовського такою, якою вона в дійсності була: — клясичним зразком українського патріота, живучого тільки для ідеї, носієм українських національно-державницьких ідеалів, для котрих мусить пожертвуватися все особисте.

Свою брошуру, хочай вона така худошава об'ємом — зробив автор значну прислугу традиції нашої визвольної боротьби. Пожаліти приходиться, що в ній зовсім немає дати уродження Вітовського. Вмістити її повинно було само видавництво в передмові, куди (на стор. 4) вона аж впрошується. Вкралися в текст автора деякі недогляди та похибки. І так на стор. 8. сказано, що сотня Вітов-

ського вийшла, при кінці вересня 1914 р. „з трьома іншими сотнями на фронт“, а власне на партизантку.

В дійсності вона вийшла з двома іншими сотнями то є Будзиновського і Горука. На стор. 17. каже Заклинський: „Весною (1916. р. — О. Д.) дістав сотник Вітовський з Коша УСС чотирох помічників. Між ними був і четар Гаврилко,

що до московської травневої офензиви працював в Луцьку“. Трохи нелюгідно — четар Гаврилко не прийшов отже з Коша а з Луцька до Ковля, до сот. Вітовського. Дальше він пробув в Луцьку не до травневої офензиви, під котрою розуміється офензива ген. Макензена (початок 2. травня під Горлицями) в 1915. р. а до офензиви ген. Брусілова, що зачалася 4. червня 1916. р.

Не знати чому, треба догадуватися, що ізза установлених тісних рамок брошури, не розповів автор нічого про діяльність Вітовського на Наддніпр. Україні, а особливо після входу австро-угорських військ на Поділля в березні 1918 р., коли то Вітовського призначено командантом агітаційного загону УСС. (в групі полк. Іца). Про це писав вже М. Заклинський в одному зі своїх споминів а і в брошурі повинен був згадати про це.

А всеж таки дотепер написане про Вітовського не дає нам повної характеристики цієї людини, наваки ставляє перед нами ряд великих запитників. В першій мірі, був Вітовський волевою натурою чи ні, чи було в йому щось з вождя і авторитетного провідника чи не мав він цих прикмет? Проблематика зогляду на становисько Вітовського в історії військової боротьби — дуже важна.

Зі статті Л. Луціва, також одного зі стрільців сотні Д. Вітовського, довідуємося, що Вітовський „був найпопулярнішим стрілецьким старшиною не тільки в стрілецькій братії але і в ширшого громадянства. Це тим дивніше — каже автор дальше, — що Pokійник, за популярністю, за дешевенькою славою і за дзвінкими лаврами зовсім не побивався, та можна сміло сказати, навіть держався в тіни.. Маючи можливість обняти команду куріня (при легіоні — О. Д.) він її не обняв, а остався при улюбленій сотні як її командант“.

Про Вітовського говорить знову М. Заклинський, „що він не мав занадто войовничої вдачі“, „був вразливий на життєві неприємності і невдачі дуже

Могила полк. Дм. Вітовського в Берліні.

його пригноблювали“. А Д. Паліїв пише отщо: „Серед української суспільності Вітовський був незвичайно популярний. Всі його любили і поважали, тому не диво, що особу Вітовського вязали все і всюди з визвольним самостійним рухом. Тільки він одинокий мав дані, щоб зістати керманічем революції. Популярний, глибокий, прегарний бесідник, чистий характер, добрий вояк. Але Вітовський був ще й поет-мрійник і в нього як революціонера була це хиба. Бо поет-мрійник, а керманіч революції — це два противні поняття. Йому як революціонерові не доставало одної черти, але найважнішої: рішучості. Вітовський ніколи не був рішучий, все вагався, навіть тоді, як не було до цього причини. За тим йшов брак віри. Коли я згадую дорогого мені полковника, все приходить на думку момент з 31-го жовтня: ...Як так, то все пропало. Ми програємо, сказав Вітовський. І здавалося б, що хвилева резигнація опанувала провідника революції“.

Резигнація полк. Вітовського з посади Головного Вождя Галицької Армії вже на третій день львівських боїв ніби потверджує слова Палієва. Цікаві

*) Паліїв представляє в своїх споминах (стор. 37) справу так, що 31. жовтня виявилось, що в перевороті візьме участь не більше як 1.400 жовнірів і 60 старшин. Коли він сказав про це Вітовському, Вітовський зжакнувся і заявив, що нема з чим зачинати акції. Тоді Паліїв відповів: рішучі з наказами вже розіхались і акції відкликати не можна. Тут мали вирватися Вітовському слова: „То ми пропали“.

помічення над Вітовським зробив проф. І. Крипкевич, він каже, правда зі застереженням, „здається, що Вітовський почувався добре на фронті, де життя було просте і нескладне, де був тільки наказ і обовязок“. — Колиб все це відповідало правді, то тоді дійсно можнаб говорити про трагізм цієї найвище винесеної історією постаті на Галицькій Землі.

Якось однак не хочеться вірити, щоб цей самий обожаний Вітовський був таким маловіром, щоб так мало мав в собі вождівських прикмет. Яким-же чином тоді вибився він серед стрільців на їх ідейного і духового провідника, щож робило його таким популярним серед цілої галицько-української суспільності, чи тільки те, що він був „прекрасний, глибокий, запалений промовець“?

Чи дасть хто на це вдоволяючу відповідь? Відносно цього питання не слід віддаватися великому оптимізму, українці такі тяжкі до писання... Правда, що дати відповідь на питання вимагає труду і глибокого передумання теми, але дати її конче треба. Бо тільки маючи правдиві характеристики наших провідників можна запускатися з успіхом в глибину історичної матерії нашого недавнього минулого, щоб там пошукати от хотяйби ключа до заголовка: „чому впала наша держава“?

Та якже? здивується не один читач. — Невжеж ми не знаємо дотепер, чому впала наша держава? Ні, таки не знаємо ще гаразд і знати не будемо, коли пильно не попрацюємо над цєю темою. Та про це поговоримо в іншій статті.

Джерело історичної традиційности

Написав: Ів. Шуліка.

Аж до новіших часів у свідомості українського суспільства завше твердо зберігалася свідомість своєї тяглої непереривної історичної традиції від самого початку Київської держави. Гедеміновичи вважалися правними нащадками Руриковичів і поодинокі князівські фамилії з такою самою гордістю виводили своє походження як від династії синів Ярослава Мудрого, так і Гедеміновичів дітей. Таке саме глибоке почуття традиційности перейшло і до козаччини і найшло свій вияв хоч би у відомій „протестації“ українського духовенства з 1621. р., коли Київська наукова духовна еліта висловилася про козаків Сагайдачного як про „племя оное з насіння Яфетового, що ще під Олегом руським монархою під Царгород плавало та Царгороду штурмувало“. Нас вражає зараз це почуття кровного звязку з подіями, що відбулися за 600 літ до часів гетьмана Сагайдачного та митрополита Іова Борецького, але це було цілком зрозумілим для обох цих видатних українців — прецінь же Запорозжці Конашевича укріплялися молитвою тим самим мощам святих, що й дружинники Мономаха, або воїни Романа Великого чи короля Данила. Від століть привикали українці бачити в Печерськім монастирі свою святиню а спільна святиня зміцнювала почуття органічного

звязку поколінь. Недурно москвини, попавши в свої руки Україну, постарались унешкідливити Печерську святиню, змосковивши її за посередництвом своїх наймитів русификаторів, як митрополит Мисловський у XVIII. ст. Печерський монастир мусів забути, що він благословляв Мономаха на його побіду над російським князем Ходотою, благословляв Сагайдачного на його звияжний похід над Москву, що його монахи складали похвали князеві Острожському після його блискучої перемоги над москвинами 1512. р. під Оршею.

Таке значіння в історії нації місць, що переходять традицію, боротьба за їх значіння це змагання за відчуття і душу народу. В нинішніх часах купчиться воно з особливо інтенсивною силою коло могил невідомого вояка, коло вистав та музеїв із часів світової війни. Всі культурні держави з великою увагою слідкують за добрим станом цих збірок, розуміючи їх величезне виховуюче значення. Українці мають у Музеї Визвольної Боротьби України у Празі таку саму збірку памяток з часів своєї останньої боротьби і українське громадянство мусить всіма силами подбати про їх належне збереження. Віримо, що на них виховається нова генерація вояків Мономаха, Острожського, Сагайдачного.

Різьбар М. Бринський

Михайло Бринський нар. 1883 р. в селі Долина, повіт Товмач — Сх. Галичина.

Вже в народній школі звернув на себе увагу учителя Міхновського, котрий заохочував його батька, щоби віддав сина в різьбарську школу.

По укінченні виділової школи в Товмачі за радою Інж. Вольневича віддав його батько до різьбарської школи в Закопанім, де він закінчив чотиролітній фігуральний відділ. Старанням дирекції різьбарської школи в Закопанім одержав Бринський державну стипендію для дальшої науки різьбарської штуки а саме на „Кунстгевербе Шуле“ у Відні. По скінченні її (4 роки) перейшов до академії на спеціальну школу (Майстершуле) до проф. Бр. Герліха. Цю академію закінчив теж (4 роки).

Світову війну кампанію перебув Бринський на російським фронті як хорунжий.

В перших днях листопада 1918 р. зголосився негайно до Української Армії в Станиславові. Був іменованій четаром і спершу перебував на фронті. Але небаром покликали його до Державного Секретаріату Військових Справ до письменничого відділу виготовити ряд проєктів на відзначення для Української Армії за хоробрість. Це виконав і по ухваленню їх Начальною Командою, виїхав до Відня в березні 1919 р., щоби виготовити відзнаки. Відступ У. Г. А. на Велику Україну і інші причини не дозволили зреалізувати цього пляну. Проекти передав Бринський в 1929 р. через Володимира Тарновецького до Національного Музею у Львові.

Від року 1920 перебував Бринський у бригаді есн. Кравса в Ліберці — в Чехословаччині. Опісля був перенесений до табору в Німецькім Ябліннім, де на місцевім кладовищі зготовив величавий пам'ятник українським воїнам. (Світліну цього пам'ятника ми свого часу подавали в Літописі Червоної Калини).

Другий гарний пам'ятник зпід його руки стоїть на могилі українського вояка опісля студента гірничої Академії — Миколи Шемердяка.

Проект на пропам'ятну відзнаку для членів У. Г. А. рівнож його робота.

В останньому часі працює Бринський у Празі над погруддям полк. Дмитра Вітовського, а також над проєктом на майбутній пам'ятник полк. Вітовського.

Артист-різьбар Михайло Бринський при зготовлюванню моделю майбутнього пам'ятника полк. Дм. Вітовського.

Світлив: Др. Н. Білик.

Слід згадати також роботи Бринського світського характеру. Він взяв участь в конкурсі на пам'ятник Т. Шевченка в Харкові. Однак мимо того, що одержав перший другу премію (51.000 кч) (перша не була взагалі уділена), грошей до цієї пори не одержав, а його проєкт з малими змінами присвоїв собі інший „благонядбожний“.

Дальше виготовив Бринський велике погруддя проф. Горбачевського і багато інших творів. В кожному разі наш мистець виконав вже багато високо артистичних різьб.

Дозволяємо собі повитати нашого артиста різьбаря з нагоди поміщення світлин його різьби та проєкту пам'ятника полк. Дм. Вітовського та побажати дальших якнайкращих успіхів у праці.

Ювілей ген. Віктора Курмановича

Старанням Українського Громадянського Комітету для вшанування 60-літнього Ювілею ген. Віктора Курмановича відбудеться Святочна Академія з участю самого Ювілята у Відні, дня 5. грудня 1936. о год. 8-мій вечором в салях Українського Клубу (Банкгассе I.).

Побажання і привітні письма просимо слати на адресу: Українське Академічне Т-во „Січ“ у Відні I. Банкгассе I.

Також просимо всю краєву і заграничну (заокєанну) пресу передрукувати це повідомлення.

ЗА КОМІТЕТ:

Отаман Омелян Ключ
голова

Ярослав Явний
писар

Європа й відродження України (1914—1923).

Написав: Ілько Борщак.

Французька інтервенція в Одесі.

(Продовження.)

Коростовець вдаряв, що в разі, як німці покинуть край, то „під впливом націоналістичної партії, ворожої до гетьмана й дуже лівої, вибухне повстання, яке знищить край“. Тому гетьманський дипломат прохав Антанту по згоді з українським урядом „прислати свої війська для охорони краю після виходу німецьких військ“.

Сент-Олер і його англійський колега відповіли, що не знають, як дивляться їхні уряди на всі ці питання, але за їх думкою інтервенція матиме місце. Держави Антанти мають надію, що українці оборонятимуть проти большевиків свою територію спільно з Добровольчою Армією. На думку Сент-Олера треба було негайно виключити з уряду гетьманського германофільських міністрів і замінити їх людьми, що мають довіря Антанти, причому політичний напрям цих людей не грає ролі, можуть бути українські націоналісти або соціалісти.

Зі всього цього виходить, що 1) Сент-Олер робив вищенаведену заяву на свою власну руку, 2) мимо того, що мав мало симпатій до гетьмана, не вимагав його усунення, а тільки димісії деяких членів уряду, під якими треба розуміти Дорошенка та Палтова, проти яких росіяни і деякі українці, що залишились в Яссах за часів Центральної Ради, провадили жваву кампанію, 3) жадного акту федерації України з Росією Сент-Олер не вимагав, натомість нічого не мав проти вступу до уряду національних діячів, точніше членів Національного Союзу.

Геть пізніше в Парижі, Сент-Олер в приватній розмові підтвердив, що у цих справах щодо форми уряду на Україні він не дістав жадних інструкцій з Парижа, свої розмови з Коростовцем провадив на власну руку і що центральний уряд був навіть толерантніший до особи гетьмана, ніж він у Яссах. Для уряду у Парижі важливо було заховати порядок на Україні все одно яким урядом.

Таке ствердив у 1925 році Сент-Олер. Коли глянемо на французьку пресу переломової доби жовтень-листопад 1918. р., побачимо, що усунення Скоропадського ані тим більше якихсь активів від нього щодо білої Росії вона не вимагала. А в ті часи преса що дня діставала наказ від канцелярії Клемансо, що саме треба писати й як писати.

„Нехай — пише Герве, такий германофоб — німецькі війська стережуть порядок на Україні, як не хочемо, щоби цей край впав у анархію й варварство“ („Victoire“ 15. X. 1918).

„Україна — читаємо в „Journal“ — під Скоропадським є нація дрібних власників, ворог руйнівного комунізму, українці можуть для большевиків виявитися ворогами не менш страшними, ніж чехословаки“ (2. XI. 1918).

Одним словом, задля своїх плянів на Україні Ан-

танта жадала там одного покищо — порядку, мимо того, що гетьмана поставили раніше німці. Краще був він ніж большевики з менту, коли Німеччина програла війну. Ані Клемансо ані Льюїс-Джорж нічого не мали проти Скоропадського після упадку німецького фронту, як не матимуть нічого через 7—8 місяців проти адмірала Хорті в Угорщині.

Але був інший чинник, який не бажав існування української державності все одно з гетьманом чи без нього, і цей чинник, від якого Париж далеко був, все зробив у Києві, в Одесі та Яссах, щоби знищити українську державність. Хто був цей чинник, ясно: біла Росія (що-до червоної Росії, то ця бодай одверто воювала Україну „буржуазну“).

15 листопада Коростовець залишив Ясси, а на передодні там зібралися змовники так званої Яської Народи, ініціатором, як ми бачили вище, були Енно й його російські друзі. Для української історії варт заховати імена змовників. Ось вони: 1. М. Брайкевич, член кадетської партії, б. тов. міністра Тимчасового Уряду; 2. В. Гурко, б. царський тов. міністра; 3. А. Кривошеїн, б. царський міністр; 4. М. Маргулієс, пізніше член уряду генерала Юденіча; 5. П. Мілюков; 6. М. Федоров, б. царський високий урядовець; 7. А. Чемберс, директор банку; 8. І. Бунаков-Фундалінській, російський есер; 9. К. Кривошук, відомий російський кооператор; 10. А. Тітов, російський соціаліст, б. тов. міністра Тимчасового Уряду; 11. полковник денікінський І. Новіков; 12. А. Пільц, б. генерал-губернатор в Сибіру; 13. С. Третяков, відомий промисловець; 14. А. С. Хомяков; 15. Н. Хвостов, відомий чорносотенець; 16. Н. Савіч, б. „октябріст“; 17. полковник Ільїн; 18. граф П. Толстой, російський народний соціаліст; 19. Н. Шебеко, б. царський посол у Відні; 20. В. Рябушінський, відомий промисловець; 21. В. Демченко, славнозвісний посадник Києва; 22. Н. фон-Дітмар, магнат гірної індустрії на Україні.

Оці всі запеклі вороги України, що майже кожний в своєму минулому мав виявити в тій чи іншій ділянці свою „любов“ до України — зіхалися голвне з Києва та Одеси. Вони навіть мали паспорти гетьманського уряду, розуміється, — як пише у своїх споминах з іронією один зі змовників — як „чужинці“ (*). А з чим вони виїхали, видко хоч би з такої сцени.

У потязі Мілюков авторитетно пояснює Маргулієсові:

„Вся ця Україна чиста вигадка. Купки інтелігентів, жадного національного руху на Україні немає й ми, беручи на серйозне їх балаканину, самі

* С. Маргулієс: Ясская делегация. („Летопись Революции“ I, стр. 205. Берлин 1923).

зміцнюємо. й навіть витворюємо рух, що не має під собою жадного ґрунту. Не існує й мова мало-російська, галичани розмовляють не на мові, а на якомусь жаргоні“*).

Наради в Яссах тягнулися з тиждень, очевидно при активній співучасті Енно. Ясно, що члени наради одностайно вирішили... інтервенцію, але довго не могли погодитися на тому, хто має бути диктатором: Микола Миколаєвич чи Денікін.

16. листопада 1918. нарада звернулася до антантських послів у Яссах з заявою, що „тільки негайний прихід союзних озброєних сил може попередити повстання антисоціальних і вузько-націоналістичних елементів, які кинуть країну в хаос анархії, зроблять з неї легку здобич більшовиків та позбавлять російські й союзні сили необхідної бази для розвитку операцій проти радянської влади... Делегація чекає, що першіж озброєні сили Антанти принесуть зі собою тверде рішення не визнавати окремих держав утворених Німеччиною підчас розчленення Росії, (тоб-то Україну — І. Б.)“.

На разі фактична ситуація змінилася радикально: в Києві вибухло повстання проти гетьмана, як реагування проти акту федерації з Росією, проголошеного 14-го листопада. Як ми вже бачили, ніхто (крім росіян) з кермуючих чинників Антанти цього акту не вимагав, але з другого боку тіж самі чинники Антанти не жадали повстання проти гетьмана.

Насамперед треба зазначити, що Національний Союз до самого повстання не навязав зносин з антантськими місіями в Румунії, що було можливо**). Зрештою самий змісл повстання з антантського погляду тратив свою вартість з менту поразки Німеччини. Натомість таке повстання після поразки Німеччини було, за думкою Парижа й Лондону, на руку большевикам. Сент-Олер пізніше твердив у Парижі, що „поява акту гетьмана про федерацію була зовсім несподівана для мене як і в інших колах Антанти. Цей акт зовсім не був бажаний через наслідки, які можна було передбачити“.

Російські змовники, що засідали в Яссах, були страшенно збентежені київським повстанням, та дамо знову слово М. Маргулієсові:

„Ми рішили з допомогою союзних послів у Яссах післати Антанті телеграму з проханням негайної допомоги, а разом негайно вислати до генералів Бертело й Франше д'Еспере — полковника М. І. Новикова й ген. Галієвського, щоби пояснити їм, в якій мірі становище південно-заходу (тоб-то України) є критичне. Ми сподівалися дістати дозвіл, щоби використати якусь військову частину французів, що стояли в Румунії... Я пропоную дві міри: поперше, дати консулеві Енно повноважність від імени представників Антанти переговорювати

*) І. с. 208.

***) Покійний генерал Осецький оповідав нам, що він як втаємничений у повстання, пропонував Винниченкові звязатися з деякими таємними агентами Антанти, що перебували на Україні, але майбутній голова Директорії відмовився, бо „мав договір з Раковським“. Очевидно, що це твердження Осецького ми подаємо з резервою.

Наймолодший вояк у світовій війні (7—10 літ.) зі всіх воюючих народів — українець Славко Луцишин, тепер студ. мед., уроджений 22. V. 1908. Тернопіль-Загробеля, вул. Болотна ч. 19. В рядах австр. армії був від 1915—1918. р. на фронтах російським і італійським. Батько австр. вояк у тім часі в рос. полоні, мати евакуована в Гмінді. Бездомного хлопця забрали зі собою австр. військові частини. Ранений в 1915 р. під Озірною.

в їх імені і вимагати від німців виконання їх обовязку, згідно з замиренням, піддержувати порядок на місцях, де знайшло їх замирення, по друге, викликати до Ясс німецьку обер-команду з представниками німецької Ради Робітничих депутатів та заявити їм ультимативно: вони відповідають за Київ своїми особами і якщо вони від цього відмовляться, затримати їх заручниками. Першу мою пропозицію приймають, на другу немає рішучости. Доручають мені та Енно виробити текст повноважності для Енно від послів Антанти, а також текст відозви до населення з пропозицією стриматись від піддержки „большевицьких агентів — Винниченка й Петлюри“. (Цю фразу вставила нарада). Енно мусів виїхати того ж дня; необхідно було дістати підпис послів; побігли до французів — посла не було в себе, але сказали, що він підпише, якщо сер Барклей підпише. Поїхали до англійця — він спить. Розбудили його. Дізнавшись, в чому справа — підписав і каже: „ну, дістанеться мені за це від мого уряду, але мені наплювати на це, піду до демісії“. Французький посол теж після цього підписує, здається, що підписав і американський. Енно поїхав... захопивши зі собою не тільки оригінал деклярації послів та повноважності, але й бруліон“*).

*) Маргулієс: с. стор. 211—212.

Все це відбулося мабуть 20 листопада. Того ж дня Енно телеграфував німецькому штабові й гетьманові, що „держави Антанти ні в якому разі не припустять вступу військ Петлюри до Києва“. В дійсності „держави Антанти“ тут були ні причому, а, як ми бачили, Енно говорив в імені росіян.

Сама декларація „в імені Антанти“, датована 22 листопадом і оголошена „консулом“ Енно в Одесі 23 листопада, звучала:

„Держави Антанти заявляють через свого уповноваженого, французького консула в Києві, що вони рішили не припускати жадного порушення в справі відновлення порядку та реорганізації Росії, яке розпочали російські патріоти і яке піддержують союзники. Відбудова Росії, як держави, що входить у склад блоку держав переможців, демократичних країн Антанти, матиме місце згідно з бажанням всіх патріотів і всіх елементів, що стоять за порядок в Росії. Що ж торкається Південної Росії, як тої, що її займають німці, як і тої, де немає німців, держави Антанти стверджують свою непохитну волю піддержати в них порядок. Ця непохитна воля в найближчому часі буде підтримана озброєною силою, в кількості, як того вимагатимуть обставини. Крім цього вони заявляють, що

SLAVKO LUCYSCHYN

Im Jahre 1915 geriet Myrosław als sechs-jähriges Kind an der österreichisch-russischen Front in Verlust, als die Mutter desselben mit den Kindern vor den Russen flüchten musste. Schwer verwundet fand er Aufnahme im Spital der Lu. San. Kol. Nr. 19 Feldpost 385. Nach seiner Heilung verblieb das Kind freiwillig bei der selben Sanitätskollone, welche alsbald an die italienische Front abgehen musste.

Uniformiert wie jeder andere Soldat leistete der Knabe durch drei Jahre im Feldhilfsspital die Krankenwartendienst.

Наймолодший вояк Славко Луцишин серед старшин і генералів австр.-німецького гекер. штабу.

від нині ж роблять особисто відповідальними всіх діячів, незалежно від їх політичного кольору, що змагають сіяти заверюху або розповсюднювати анархію“.

Так звучить грізно декларація, яку вирядила не Антанта, а російські україножери в Яссах. Але відповідні рапорти з Ясс пішли до Парижа й Лондону, де в газетах можна було прочитати:

„Німці, здається, допомогли сепаратистичному рухові Винниченка та Петлюри, що загрожує большевизацією південно-заходу Росії“.

(„Ле Темпс“ 25. XI).

Для Лондонського „Таймс“ Винниченко є „божевільний“ (18. XI), а для „Дейлі Мейл“ — Петлюра „пів-большевик“ (1. XII).

Б. Гурко, один з учасників Яської змови, пізніше на еміграції, гірко, але справедливо писав:

„Представники Антанти в Яссах, фактично відірвані від заходу, не були в курсі ані намірів ані плянів свого уряду... Нічого більше жадюгідного й смішного, як Яська конференція, не можна собі уявити“ (*). Зі свого боку генерал Денікін вже на еміграції назвав Яську нараду „великою трагічною по своїм результатам містифікацією“ (**).

Дійсно це була містифікація, але аранжована білою Росією, щоби знищити українську державність.

II.

Отже Енно як „уповноважений Антанти“, а в дійсності, як агент російської чорної сотні, виїхав до Києва, але далі Одеси не доїхав, бо залізниця Одеса—Київ була вже в руках українських повстанців. В Одесі Енно оселився в славнозвісній „Лондонській Гостинниці“ і перша його візита була до графині Брасової, дружини покійного великого князя Михайла, брата царя. 2-го грудня до Одеси прибув французький військовий корабель „Мірабо“, але ані його командант Рево (Revo), ані сам Енно не знали властиво, що їм робити в Одесі, де не було фактично жадної місцевої влади. 10. грудня до Одеси прибув новий корабель „Жюстіс“, на якому знаходився начальний командант французької флоту на Чорному Морі віце-адмірал Леже (Lejeune).

Цього самого дня війська Директорії увійшли до Одеси, якої місцеве самоврядування визнало українську владу. Ситуація військова була така: три чверти міста було в руках українців, а невелика частина міста, між міським театром і миколаївським бульваром, — в руках добровольчих частин, що визнавали владу генерала Денікіна. Вони ж займали також порт. Енно оселився в зоні добровольців. Українцям, на чолі яких стояв відомий одеський діяч доктор Луценко***), дуже легко було знищити невелику кількість росіян, але формальний наказ Директорії забороняв українцям які б то не було ворожі кроки проти добровольців,

*) В. І. Гурко: Із Петрограда через Москву, Париж і Лондон в Одесу („Архив Русской Революції“. XV, 47.

**) Оп. ціт. стр. 7.

***) Пізніше загинув героїською смертю у боях з російськими большевиками.

яких протегували французи. Директорія за всяку ціну хотіла уникнути конфлікту з французькими чинниками.

17. грудня у Одеський порт увійшло 4 французькі транспортні судна, які привезли 1800 мужів під командуванням дивізійного генерала Боріуса. Останній, того ж дня, сам, без жадної охорони, обійшов ціле місто, й українські частини віддавали йому пошану. Генерал Боріус, особисто людина поважна й чесний вояк, нічого не розумів у політичній ситуації і вельми швидко підпав під вплив Енно, тобто росіян. Другого дня, російські відділи несподівано заатакували українців, які не знали, що їм робити: одні відступали, ін. затримували росіян.

Тоді генерал Боріус одверто станув по боці росіян і наказав українцям залишити місто французам. Українці відступили. Генерал Боріус призначив на губернатора Одеси блого російського генерала Грищина-Алмазова, а Директорію сповістив, що генерал Бертело, начальний командант французьких військ, робить відповідальними членів Директорії за кожний ворожий крок скерований проти франко-російських частин в районі Одеси⁴.

Таким чином французькі війська, що прийшли до Одеси, щоби змагатися з більшовиками, станули по боці російської реакції проти українських сил, єдиної тоді реальної сили на Одещині. Акт ген. Боріуса підготував невдачу фран. інтервенції.

13 січня 1919 р. до Одеси прибув французький (у 1936 р.), призначений начальним командантом генерал Пилип д'Ансельм (D'Anselme помер всіх союзних сил в „Південній Росії“). Новий начальний командант рішив розширити французький фронт в північному напрямі, тоб-то в напрямі, де знаходилися частини Директорії, якими командував генерал Греків. Останній з наказу Києва відсунувся без бою й біля 22 січня 1919 р. французькі війська займали навколо Одеси зону в 60 км.

З самого початку січня Директорія робила численні спроби увійти у зносини з французьким командуванням. Генерал Греків майже що дня їздив до Одеси, але без успіху: добровольчі російські відділи вживали всіх зусиль, щоби не допустити до контакту Директорії з французьким штабом. Коли Директорія вислала з Києва спеціального делегата Артіма Галіпа, російська розвідка в Одесі спокійно інтернувала його в помешканню, де зупинився, розвинувши шалену кампанію, що це „австрійський агент“, бо Галіп був буковинець з походження.

Прибувши до Одеси генерал д'Ансельм видав наказ, що звучав:

„Генерал д'Ансельм від 15-го січня вступив

Малий вояк Славко Луцишин, тепер студ. мед., в харатері санітета в шпиталі

у обовязки начального команданта союзних військ в південній Росії. Франція та її союзники беручи на увагу зусилля, що їх Росія виявила на початку війни, прийшли в Росію, щоби дати змогу всім чинникам доброї волі й патріотизму відновити порядок у краю⁵. Як бачимо, назва „Україна“ навіть не згадується. Але, людина розумна, генерал д'Ансельм, оглянувши ситуацію, рішив прийняти українських делегатів. Це радив йому також шеф штабу полковник Фрейденберг, нині дивізійний генерал в Марокко. Цей Фрейденберг в кінці окупації мав паскудну пресу, як з боку росіян, так і з боку українців, бо по суті це був вояк і тільки. Він шукав реальної військової сили, щоби забезпечити свій фронт. Тим пояснюються його вагання в пошукуванні союзників.

Між 23 і 25 січня полковник Фрейденберг прийняв українську делегацію у складі Остапенка та д-ра Назарука. Останній оповів у своїх споминах про авдєнцію у Фрейденберга⁶).

„Почав (Фрейденберг) дослівно так:

— „Винниченко і Чеховський — ффють!“ Тут слідував відповідний рух рукою й ногою.

...Він додав:

— „Вони мусять уступити за більшевизм“...

— „Петлюра має також стушуватися“...

Цього я вже зовсім не сподівався і сказав перериваючи:

— „Петлюра за свої антантські симпатії сидів у німецькій тюрмі“...

— „Знаємо це. Але з вождем бандитів не кооперуватиме французька армія. По якімсь часі може він вернути... склад Директорії мусять бути змінені, розуміється за відомом і затвердженням Франції. Так змінена Директорія буде суверенна“.

— „Який ваш погляд на питання державної самостійности України?“ запитав я. Він відповів:

— „Я не політик, наше завдання — боротьба

⁴) Рік на Великій Україні. Відень 1920, стр. 126—135.

з большевизмом. Справа самостійності України вирішиться в Парижі. Припускаю, що ухвалить плебісцит“...

Французький полковник рубав даліше:

— „Залізниця й фінанси підуть під безпосередній заряд і контролю Франції“.

— „Українська армія має провадити війну проти большевиків і йти хочби до Петербурга.“

— „Директорія видасть і оповістить декларацію до Франції, в якій проситиме протекторату під оглядом політичним, мілітарним, фінансовим, в заграничній політиці і т. д. В декларації має бути сказано, що Україна відкликається до відомої благородності французької нації“...

— „Війна з Польщею мусить бути зараз застановлена“.

— „Які мали б бути границі України на заході?“

— „Вирішиться в Парижі“.

— „Який ваш погляд на прилучення земель Угорської України до Великої України?“

Представник Франції заявив, що не знає, чи українці мають і там національну територію, але що й про це подумають в Парижі.

— „Який ваш погляд на українські колонії в Азії?“

— „Українським колоніям в Сибірі й Туркестані не робитиме Франція ніяких перешкод“...

При кінці виступив французький полковник з найкращою умовиною:

— „У свою армію маєте зараз прийняти російських старшин з добровольчої армії“.

Від цього Назарук категорично відмовився і заявив, що йому та Остапенкові треба вертати до Києва, щоб здати Директорії звіт. На другий день ця делегація залишила Одесу.

У декларації Фрейденберга, як її передає Назарук, треба відрізнити три моменти: 1. принципиальні заяви так званої „високої політики“ про самостійність України, про кордони з Польщею, про Угорську Русь і т. і. Про це все Фрейденберг нічого абсолютно не знав хоч би тому, що і в Парижі нічого не знали. Всі ці заяви не мали жадного практичного значіння, а були відповідю, так мовити, з повітря на наївні запити Назарука. 2. заяви про протекторат Франції, що їх дав Фрайденберг, були, на наш погляд, особистою заявою полковника, що хотів гратися у „високу політику“. Ледви чи він мав такі інструкції з Парижа, де навіть як хотіли б в такий легкий спосіб зробити з України Мадагаскар, добре знали, що ніколи ані Англія ані Америка не дали б змоги здійснити такі претенсії. Зрештою така відкрита претенсія не гармонізувала з заявами Пішона про відбудову Росії. 3. Претенсії Фрейденберга, щоб українці зедналися з добровольчою армією й боролися б з большевиками аж до Петербурга, є єдині, що були в його ресорті й які, мабуть, найбільше цікавили його, як вояка.

Як бачимо, полковник Фрейденберг не був дуже ласкавий до українців, але проте генерал Денікін у своїх споминах каже, що він ненавидів добровольчу армію, а росіяни в Одесі запевняли, що Фрейденберг є „агент большевиків“, що дістав від Москви стільки то мільйонів і що він „жид“.

Останній аргумент, як відомо, був і є для російської реакції найважніший. Чи полковник, а сьогодні генерал Фрейденберг, є жид чи ні, ми не знаємо, але одне знаємо, що всю ненависть на себе він притягнув тільки через те, що відважився... розмовляти з українцями, дарма, що перед цими українцями Фрейденберг захищав російську ідею.

1-го лютого 1919 р. Директорія залишила Київ, куди радянські війська увійшли 5-го лютого. Другого дня Раковський, голова українського радянського уряду, звернувся радіо-нотою до урядів Антанти, де заявив: „Звільнення Києва радянськими військами поставило нашу армію в безпосередній звязок зі союзними військами, що займають Одесу, Миколаїв та українське узбережжя Чорного моря. Український Радянський Уряд енергійно протестує проти присутності антантських військ в вищезгаданій території й вимагає евакуації України антантськими військами“...

Очевидно, що ця нота не мала жадної відповіді.

Директорія після упадку Києва переїхала до Винниці, але фактичні її сили були зведені до мінімуму. Єдине, що могло її врятувати, це була французька допомога. Тому треба було пійти до Каноси вимог французького штабу. Винниченко та Чехівський усунулися з політичного життя, новий кабінет з Остапенком на чолі, вислав нову делегацію для перемов з французьким командуванням, цього разу вже не в самій Одесі, а на станції Бірзулі. Ця українська делегація „визнала свої помилки“ і прохала розширити українську зону навколо Одеси, довести до перемиря з поляками в Галичині (що абсолютно не залежало від французів у Одесі — І. Б.) і не настоювати на звільненні бувших гетьманських міністрів. Генерал д' Ансельм під впливом російських реакціонерів вимагав від Директорії звільнення гетьманських міністрів, заарештованих після упадку Скоропадського. Але французький головний командант був неможливий. Ось телеграма, яку він у цій справі надіслав до капітана Лянжерона, французького штабового старшини, що перебував у Винниці:

„Справа зони є справою військовою, тому неможливо її обговорювати. Згідний, щоби відіслали мітрополита Антонія*) до Праги під особистою відповідальністю членів теперішньої Директорії. Пропозиція відносно Львова не може бути взята під увагу ані з боку політичного, ані з боку військового. Попередити мене про годину, коли ви передали мій наказ (дослівно „наказ“ — І. Б.) голові ради міністрів, щоби ми могли рахувати 24 години. Нема чого ставити питань, на які можливі ухильчіві відповіді. Як пройде 24 години, ви самі принесете відповідь, яка б вона не була. Рішення французького командування буде негайне“.

Директорія скорилася, постанова її з 11-го лютого 1919 р. звучить:

„Директорія УНР ухвалила: висловити свою згоду на прийяття в принципі тих умов, які було висунено з обох сторін і які спільно обмірковано на тих нарадах“.

(Докінчення буде).

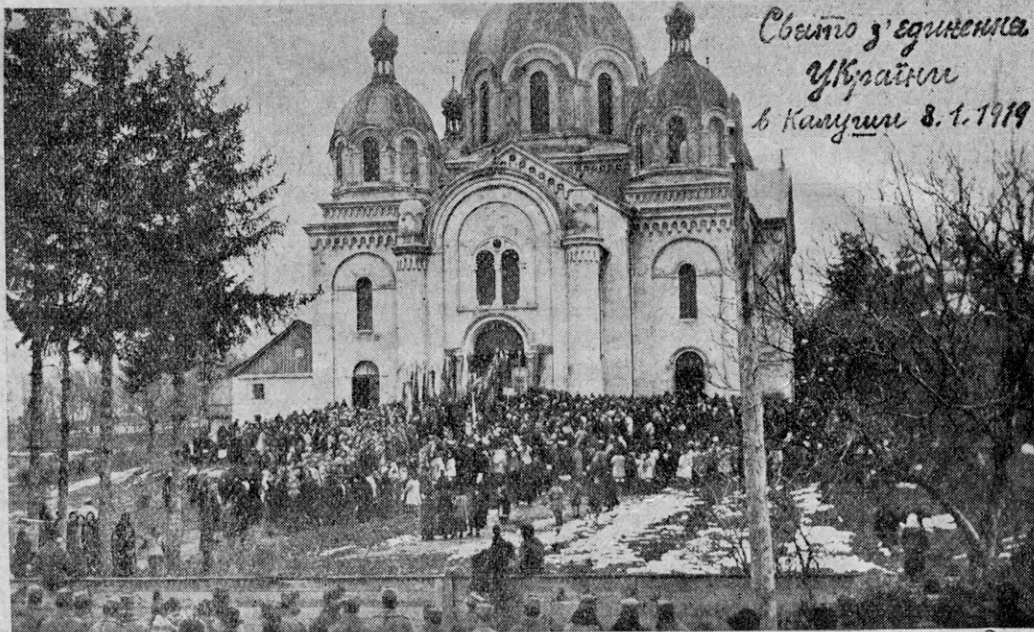
*) Відомий україножер, заарештований свого часу Директорією, недавно помер у Сербії.

1. XI. 1918 в Калуші

Із споминів О. Ткачука —
написав О. Мікула.

Десь так по 20. X. 1918. скликав адвокат др. Желехівський повітову нараду, на яку запросив самих найчільніших громадян міста Калуша та повіту. На цій нараді обговорювано різні тоді актуальні справи а що найважливіше, яке заняти становище з приводу чуток про можливий упадок Австрійської монархії. Тому, що деякі з присутніх „страха ради“ відраджували пускати на „авантуру“, сумнівалися в якісь успіхи, о. Наконечний, щоби надати більшої поваги, післав до церкви по хрест, на який всі присутні присягали заховати тайну і слухатися свого проводу. До тіснішого комітету вибрано о. Павла Джулинського, п. Семена Захнея та Осипа Ткачука.

30. жовтня приїхав зі Львова теолог п. Яців родом з Тужилова і привіз приказ підписаний Вітовським — щоби в Калуші на 1. листопада перебрати владу. Негайно зійшовся комітет і виготовив плян праці: о. Джулинський і Захней взяли на себе ролью підготувати до цієї події міщан. Ткачук забов'язався організувати все потрібне, щоби перебрати владу від австрійських властей. Порішено це перевести спокійно, але на випадок якогось спору треба було мати людей здатних до збройного чину. Тому при-

*Свято з'єднання
України
в Калуші 3. 1. 1919*

поручено Петрові Цимбалістому скликати на вечір кількох довірених молодих військових людей. Пана М. П. вислано до кількох сіл поза Лімницю до своїх знаних одиниць, щоби вони зібрали певних людей і на год. 5—6 рано прибули під Калуш і там чекали дальших приказів. Пан І. С. мав роззброїти постерунок в Голині і на знак довершеного діла мав запалити вогонь.

В місті зібралося щось біля 20 молодців при О. Ткачукові і на жидівським кладовищі чекали доповнення зі сіл, бо не всі були озброєні, а в місті було щось 300 людей австрійської залого, крім цього повітовий постерунок жандармерії, пов. команда в броварі, відділ мадярів, ну і на залізничім двірці також військо.

Вже вночі удалося Цимбалістому викрасти звідкись 12 крісів і трохи муніції. Аж по півночі почулися якісь стріли, а згодом показався зі сторони Голиня огонь — знак, що І. С. справився добре. Ще трохи почекали і за якийсь час прибула підмога. Вислано звідунів у місто — що там робиться — вертають і голосять, що всюди спокій.

Провід перебрав Ткачук при допомозі Миколи Лещія, Семена Захнея, Петра Цимбалістого, Василя Ничая. По обговоренню акції ділання і виданню припоручень вирушили в місто.

На небі почало сиріти.

Станицю жандармерії обставлено. З

*Свято з'єднання України в Калуші
3. 1. 1919*

фронту станув Т. з кількома людьми, від головної дороги зайшов Лещій, а під вікна Цимбалістий.

До середини увійшов перший Мих. Іваницький і натрапив якраз на команданта — котрому заявив в імені У. Н. Р., що українці перебрали владу. Рівночасно Захней і Ничай забрали зброю команданта, а вслід увійшли інші до других кімнат і роззброїли решту.

По тім Микола Лещій рушив з відділом 10—15 людей і роззброїв Станційну Команду, Захней з одною частиною обсадив почту, поставив стійки при телефонах і телеграфі, о. Джулинський з міщанами пішов до Староства і Суду. Трохи пізніше роззброєно відділ малярів, що квартирував у броварі та обсаджено залізничий двірець. Вкінці перебрано Саліни.

Вислано післанців по зібраних під містом селян.

На переді цього походу ішли о. Глодзінський, о. Бандера, о. Янович, директор С-кий і другі. Панна С-вна на чолі відділу, котрий машерував чвірками, аж любо було дивитися.

О год. 10. ранку всі уряди в місті були обсажені нашим військом, по вулицях ходили вже українські стежі. Всюди панував порядок і спокій. Настрій веселий і бадьорий.

Зорганізований похід уставився в рядах під староством. З будинку староства вийшов др. В. Дудкевич, виголосив до зібраних промову про повстання Української Народньої Республіки, та заявив, що перебирає наразі функції повітового військового команданта.

Першим повітовим комісарем вибрано д-ра Микола Желехівського — пізніше це становище обіймив радник суду Юліян Білинський.

Житомирська юнацька школа

Формування; наука; бої; перший випуск української старшини.

Сторінки з недрукованого щоденника.

Написав *Всеволод Петрів*, генштабу генеральний хорунжий.

(Продовження).

До хуторів дійшли без пригод, нікого не зустрівши, вислано кінну стежу в бік Мотижина, це в бік Києва, й стежа наткнулася на якийсь розїзд червоних москалів, який збила несподіваним наскоком. Це добре, бо юнаки уміли махати шаблями (ну а рубати та ще й з коня, не дуже) та захопила двох коней й одного полоненого, що переказав, що аж до Кодні розкинуто 5-ий кінний полк імені Льва Троцького, що його зформовано з самих „фронтівків“ рос. армії з великим відсотком підстаршини.

Знаючи методіку вишколу російської кінноти можливо було сподіватися, що розїзди так широко розкинутого полку будуть стреміти проникати всюди, бо очевидячки мають за завдання або широку розвідку, або так звану „завісу“ між двома напрямками наступу: вздовж шосе Київ—Житомир й залізниці Київ—Бердичів.

Про все донесли ми „по команді“, а в полудне приїхав до нас командант куреня й переказав, що Школа має бути замінена півсотнею його куреня, й відійти до залізничного мосту під Житомиром, який zagrożено й підпорядкуватися прямо Штабові групи.

Потягнулися отже ми знову, цей раз на захід і в пільмах дійшли до хатин між стацією та мостом, де ледви вдалося втиснути юнацтво наніч. По мосту ще пройшло дескільки наших потягів у напрямі на Бердичів, а вислана наніч наша розвідка відігнала від залізниці якийсь малий ворожий розїзд. На третій день „перебування на фронті“ школу перекинуто вже до міста Житомира й розташовано коло моста на шосе в Бердичів, з наказом охороняти міст та патрулювати правий беріг р. Тетерева; отже за три дні, не зробивши фактично ні одного стрілу, промашерувало юнацтво добрих 50 кілометрів, гоняючись за якимсь ворогом, якого не

бачило. Використавши прибуття до міста завітав Начальник Школи до гарматного відділу й побачив, що він і сам вчиться й формує разом з куренем „Охорони республіканського ладу“, як тоді звали жандармерію, курінь „Жидівської самооборони“, що формувався на приказ Української Влади з добровольців жидівської народности. Курінь озброювали рушницями „Лебеля“, французької системи з димним порохом, інструкторами були юнаки і „охоронці“, останні переважно наддністрянці.

Я завітав і до Штабу, де доклав начальнику весь нонсенс полювання за ворожими розїздами, перекидуванням частин, на що дістав відповідь: „а что я зраблю з етім унтер-офіцером із Австрії“ — себто командантом групи. Розпитав у булавного старшини, українця наддніпрянца, з прискороною освітою російського генштабу й жахнувся, бо той зясував, що по кожному повідомленню про будьяке появлення ворожих відділів пересуваються наші частини, і що ці повідомлення часто-густо приносять якісь цілком невідомі люди, що видають себе за агентів розвідки та що часто Начальник штабу сам перебільшує ці відомости. Нічого робити, сунувсь до Пана Отамана просити, щоби якось інакше йшло, але там не пощастило, бо було пороховано, що хочу зайняти „тилову посаду“ а тому „підкопуюсь“, а до того й „ненадійний“, бо... з есерами?! й революцією!

Дивно, ми ж всі тоді робили ось ту революцію, українську! Виходячи, зустрів командантів полку СС, та 1-го залізничного, що обидва, особливо СС-ів вже ніяк не були з есерами, й вони були невдоволені тим, що частини деморалізуються частими пересовуваннями й що головно в середині них ведуть страшну розкладову чинність „агенти паніки“ й „істинно русские“. Перші використовують нефа-

хове ведення й соціальні антагонізми, а другі ведуть протижидівську погромницьку агітацію, скермовуючи її й проти Уряду, що „потакає жидам“. Від них же довідався, що дійсно порядні сили червоних москалів сунули на Бердичів й Коростень, а що перед нами є дві бригади здається 5 й 8, якими командують старшини Генштабу, оба одного випуску зі мною з Академії, але що ці бригади нечинні, обмежуються лише розвідками й дрібними випадками на крила, запілля й прориви, очевидячки вичікуючи наслідків ударів по головним напрямам, тому команданти вважають доцільним відійти для вирівнювання фронту, і головне виводу військ з задушливої атмосфери агітації.

На висловлену мною думку необхідності залишитися й ударом в крило наступу по головних напрямках, висловили побоювання, що моральний стан військ не дозволить такої операції, а на думку про необхідність ліквідувати агентів провокаторів одностайно сказали: „а ну спробуйте, що штаб скаже?“

На слідуючий день стали підходити з півдня по шосе з Бердичева недобитки наших юнацьких ешелонів та ще одного з групи СС, якого розбила москоська червона кіннота вже під Коднею, так що ліве наше крило було вже фактично схоплене, що правда досить далеко: в одному переході.

Цей перехід знову викликав низку „маневрів“, школу кинуту під Скоморохи, це по друге, де вона ледве не побилася з нашим же бронепотягом, що їздив на розвідку під Кодню. Лише льодовому спокою команданта 2-ої сотні, що поночі хотів підпустити потяг якнайближче, завдячує школа те, що не загубила людей та не побила своїх. На другий день знову під вечір, кожний раз наніч, кинуту школу на р. Гуйву, де вона мала при Бердичівській шосе змінити курінь СС, а коли школа прийшла, то не найшла нікого, а опівночі прийшов курінь СС, який мав теж когось змінити; добре що не порахували одні других за ворога. Ранком СС-и залишилися, а школа пішла до резерви знову до моста. У цей день вже гупали гармати на шосе на Київ, а далеку канонаду чути було ген на захід, майже в тилу в напрямі на Полонне.

Нервовий настрій збільшувався, частина міського населення, особливо жидівського дивилася на нас вовками, зокрема „жидівський курінь“, якому в пам'яті ще був погром переходової доби, після Гетьманщини, який приписували українцям, хоч громили дружньо банди різних „напрямок“.

Нарешті сунулися й до школи: з юнацтвом почали розмову якісь типи, доводячи, що „мазепинська“ справа безнадійна, що „нада ілі удірає, ілі ітті в настоящую революцію“. Хлопці негайно доставили начальству „приятелів“, у яких найшли заштитими — передаю текстуально: „Предявітель уполномочений комісії по формированію повстанческих частей Украины и Беларусии“, сохрэнено правопис, печатка „Комисия по формированію повстанческих частей Украины и Белоруссии“.

Памятаючи науку командантів полків передав усіх до „Особливого Команданта“. Більше ніхто в школу не спробував, лише за деякий час прийшло п'ятеро козаків з був. „Чорноморського куреня

вільного козацтва“ з подібними посвідченнями й переказали, що їх вислано до наших тилів для формування відділів „паніки“ й що вони, захоплені під Білою Церквою, і так хотіли втекти до своїх.

Психічна атмосфера ставала задушливою. Правда, школа трималася добре, бо юнацтву й старшинству не було часу на „психольогію“, вчилися вперто, використовуючи кожную нагоду: йде заставка, стежа, розвідка, професор тактики чи ведучий старшина розяснює, як треба, виправляє, як не треба, вернулись — розгляд всього, що виконали, критика виправлення; перебувають в резерві — підходять цивільні професори й не у клясі, а де прийшлося, продовжують курс. Очевидячки, що гірше було в інших частинах й коли ворожі відділи почали жвавішу чинність, коли поширилися чутки про значні повстанчі рухи в тилах, коли прийшло повідомлення, що шлях відвороту у с. Курне перехоплений, дійшло до наради всіх командуючих, де більшість крім Отамана Групи, що не хотів відходити, була за відхід для вирівнювання фронту. Юнацька школа настоювала на забезпеченні відвороту взяттям під охорону шосе, але не була за відворотом; вважала вистарчальним послати на тили „Курінь охорони республіканського ладу“, і решті триматися у Житомирі. У висліді наради вирішено відійти з Житомира на один перехід,

ІХ. ШКОЛА В САМОСТІЙНОМУ ВІДДІЛІ.

Рішення відступати від Житомира два дні ще не було переведене у діло, бо командант Групи дуже, й цілком вірно, не хотів того, але комісари паніки робили своє далі, нервовість звищувалася, особливо тому, що не було жадних звязків ні-з-ким та нарешті наказ про відступ був виданий.

Школі вказувалося напередодні загального відвороту перейти до с. Березівки, що лежить по шосе на Звягель, яке проходить через Курне, переночувати там, а в 8 рані виступити на Курне, однак до нього не доходити, а зупинитися на хуторах у 4-х км. від Курного й розвідати, що є в Курнім, куди мають перейти головні сили, що ночуватимуть у селах повз шосе.

Березівка лежить щось у 15 км. від Житомира а Курне в 40 км.

Наказ надійшов на щастя для школи на день перед виступом. Відразу почали ми підготовлюватися на похід і в першу чергу зібрати вози для обозу й коней для нашої гармати, бо обидві й скриня не мали ні одного.

Я звернувся до штабу групи за обіцяними кінями, але відповіли відмовою, переказавши, що мусимо постаратися їх самі та дали дозвіл на реквізицію, а де ж зареквіруеш у місті! та ще там де вже відбулося стільки всіляких реквізицій. Звернулася школа до команди того куреня „жидівської самооборони“, що формувався при школі, користаючись нашою допомогою, щоби допомогти купити коней, але там відповіли, що курінь не є боевою одиницею та „не сміє й не хоче вмішуватися в горожанську війну“.

Що-ж робити? спішили всіх верхівців, що були в школі, взяли тих коней, що були для старшин,

так що вистарчило з бідою на три шістки й двох розвідників, а решта складу і гармати і школишла пішки без єдиного верхівця.

Обоз зібрали юнаки з дооколичних сіл, так що в менті виступу були готові.

Перейшли до Березівки, що лежить в 1.5 кілометрів від шосе й там росташувалися, залишивши на шосе стежу, звичайно пішу, до якої мав штаб надсилати накази в ночі, як би зайшла зміна. В ночі переконалися, що здезертирувало двох старшин, походженням з Житомира, що очевидячки підпали впливам „комісарів паніки“.

На ранок в 8-й годині, як було вказано в наказі, витягнулася школа з Березівки, що лежить на широкій поляні, й потягнула до шосе. По шосе рух якихсь груп людей, все у напрямку на захід, а далеко на заході, отже у тилу, в напрямку на Полонне роспливчасто гукають гармати і... цілком несподівано, бо-ж з Житомира щойно мають виступати наші, над поляною народжуються білі хмаринки, тріскає вибух та безсило падають шрапнельні кулі. Вражіння розриву на межі досягнення.

Приєднується до нас стежа з шосе й повідомлює, що вже від 5-ої години тягнуться по шосе обози та частини Залізничників, проїздили якісь автомобілі, а щойно протягнув 4-ий полк СС. Випадає так, що якісь зміни в наказах, які до Школи не дійшли.

Не зважаючи на шрапнелі, що без пуття рвуться то по одному то по другому боці шосе, очевидячки пускани „по мапі“, навздогін, для паніки, ми підтягнулися до західного краю поляни, зайшли в ліс і на кожний випадок перелаштовуємось у порядок для відвороту, рахуючи, що свої вже на заході, а ворог не відділений ніким на сході, куди в напрямі до Житомира виходить по шосе Начальник школи з пішою, бо-ж верхівців нема, розвідкою.

У коршмі при шосе якась група коней з парою людей коло них. Заки ми змогли зорієнтуватися, швидко вискочила з коршми група людей, спішно посідала на коней й прочвдала попри нас з вигуками: „відходьте, большевики!“

Дійсно на східному краю поляни загарцювала якась кінна лава, за нею по шосе група верхівців.

Відходимо до своїх, де юнацтво останньої сотні, бо решта вже по наказу вирушила по малу по шосе, каже, що попри них прочвалав командант СС та кричав, щоби відходили. Сотня розгортається по краю ліса, підпускаємо кінну лаву, аж поки не переконуємось, що це дійсно червоні москалі й різка чітка сальва кладе кінець гарцюванню. Лава чвалом в ростіч летить назад, лишаючи декілька вбитих людей і коней, зімкнутий відділ відскакує з шосе, а за хвилину від груп дерев починає, здалека, працювати кулемет, шелестячи в гіляках дерев, недобре скерованими кулями. З головних сил школи прибігають звязки з запитанням, чи не треба всієї школі підходити вперед, гармати висилають піших розвідників, підходить завідуючий вивченням стрільби, лектор тактики та военний інспектор клясів, подивитися, чи не можна чому вивчити юнацтво, а розгублений ворожий кулемет не дждавши відповіді змовкає там далеко. Короткою перебіжкою вискакують до вбитих, а може ранених ворожих вояків, юнацькі стежі і під дале-

кими кулями того самого кулемета, зясовують, що перед нами старий знайомий 5-й полк. Вітаємо сотню з першим поважнішим бойовим хрещенням й під клекіт нешкідливого кулемету та свіжі вибухи шрапнелі, відходимо спокійно через ліс, широкий на пару кілометрів.

Щойно витягнулися з ліса, як побачили вправо від себе наші розстрільні, що кудись наступали на північний схід, декілька разів вистрілила наша гармата, і відко далеко розриви. Кудись наступає 4-й полк СС.

Школа спинилася; вислала до СС стежі, але ті знову звернулися до шосе й пішли на схід. Наші стежі повідомили, що СС-и наступали проти якоїсь ворожої частини, що відійшла.

Без дальших пригод дійшли ми до місця призначеного наказом, опинившись в арієргарді, замість того щоби бути в авангарді, ну що-ж при відступі — арієргарда місце чесне.

Стали на ніч по всіх правилах, так як слід не арієргарді, бо для того нас було за мало, а задній сторожі. Гармати на позиції, застави на місцях майбутніх розстрілен, стежі й т. д.

Постягнули телефонний дріт до Курного, щоби знайти тревалий звязок зі штабом і почали включатися в телефонно-телеграфний дріт попри шосе. Швидко знайшли телефон на маєтку Курне і, звичайно, там штаб.

Першим підійшов начальник штабу і висловив здивування, як оце ми опинилися в арієргарді бо ж в ночі був даний наказ всім відходити в Курне для „вирівнання фронту“; зясувалося, що наказ був даний устно тим командантам, що були в Житомирі, а про школу забули, мовляв: „все одно прийде“.

Пістім підійшов Командант й дуже докладно розпитував, що мала школа перед собою при відступі та проти кого наступав полк СС? Був, здавалося, здивований, що ми мали лише 5-й кінний полк перед собою, що нас до того не переслідував, та що під час „бою“ СС-ів ми не були також „атаковані“, нарешті я дістав наказ залишатися на своєму місці, прикриваючи відпочинок головних сил.

Ніч та другий ранок пройшли спокійно, ранком діти з наших хуторів пішли до сільської школи, що була в селі на схід від нас, а у нас почалося навчання: сотні, що мали службу на заставах, мали тактику, теорію стрільня, та виклади з історії, сотні резерви математику, фізику, балістику, літературу, при чому замість шкільних дощок влучно використовував „воєнний“ інспектор клясів гарматні щити.

Коло полудня викликав мене до польового телефону, яким школа була сполучена з передовими охоронними частинами головних сил, від полку Залізничників його командир, та просив, чи не може школа „стрілнути разок“, щоби тим примусити команданта „рішитися далі вирівняти фронт“, що, мовляв, конче потрібне, бо корпус СС вже за Шепетівкою, а у Залізничників є певні відомости про глибокий обход нашої групи із півночі й півдня. Не назово Ч. полку, ні його команданта, скажу тільки, що цим командантом була людина цілком випадкова.

За хвилину викликав мене командант групи. Розмову передам по можності ближче до дійсності, щоби дати вражіння, в яких умовах доводилося працювати.

— Що у Вас там?

— Тихо, пане Отамане, діти вертають зі школи, ми покінчили навчання, обідаємо.

— Що про ворога?

— Розвідка, що її маю на возах, бо коней нема, у 8 кілометрах перед собою, донесла в 11. рано, що приїхав до них лектор тактики та перевіряє, та що перед нею нікого, з Житомира були втікачі від червоних, яких відіслано до штабу. Більш нічого.

— Ну, а що чути з Пулинського шляху? (Містечко Пулин на північ від Курного).

— Нічого не знаю, бо не можу дотягнути туди стеж.

— Як гадаєте, пане полковнику, чи треба нам відступати далі?

— Не знаю загальної ситуації, а та, що її бачу, не каже про необхідність відвороту, бо перед чим відступати?

Вечором ми несподівано дістали наказ перейти негайно до Курного та росташуватися поблизу штабу. Наказ виконано в повній тьмі, при чому на наше місце ніхто не прийшов і ціле росташування групи залишилося під охороною лише невеличких стеж від Залізничників, що були росташовані поза ставками в пів км. перед Курним.

Зараз по приході покликав мене Отаман групи до себе й довго балакав про ситуацію, скаржився на протиріччя та панічні донесення як агентури так і розвідки, на страшне зденервовання козацтва, в якому просто оазою є школа, на те, що жидівська самооборона, що залишилася в Житомирі, тепер там порядкує, провадячи репресії проти тих, кого вважають, справедливо чи ні, винними у минулих погромах, а нарешті сказав, що він дістав від верхньої команди наказ про наступ на Житомир у звязку з загальним наступом групи СС та тим, що Північна Група не відступила від Коростеня, так, що ми „занадто переверівли фронт“. Я вернувся пізно до школи і застав у штабі багато старшин, що прийшли докласти про свої спостереження: юнаки по приходу в Курне відразу ж попали під пропаганду двоякого змісту: селяни розповідають про жидівські репресії в Житомирі й про необхідність помсти над жидами, а якісь інші типи доводять, що уряд УНР є в спілці з тими жидами, бо їх озброював, що конче необхідно його скинути й обібрати інший „справжній гайдамаць-

кий і козацький“, інакше марна боротьба з большевиками.

Отже й на школу хлинула розкладава діяльність. Щоби тому запобігти, призначено на другий день виклади, в яких головну увагу звернено на предмет українознавства, щоби використати ту зброю, якої інші частини групи не мали — навчання й значну скількість інтелігентних сил.

На щастя лише один день довелося пробувати в Курнім.

До штабу надійшов наказ від отамана Оскілка, яким усі три групи, що оперували на північній Волині: СС, Волинська й Північна — мали перейти в наступ. СС на Бердичів — ми на Житомир а Північна удержувати далі Коростень, так, що дійсно ми трохи „переверівлилися“.

Штаб впорядкував наступ на Житомир, так що головна маса групи: Залізничники 1, 2 й 4 полки і 4. п. С. С. мали наступати по шосе, дотягнувшись за перший день до Березівки з авангардою перед самим Житомиром, а Юнацька Школа перейшовши напередодні вимаршу до м. Пулина, мала наступати по старому шляху через Вільське на с. Каменку, „для звязку з Північною Групою“, як було вказано в наказі. Одначе вважаючи, що Північна Група була під Коростенем, цеб то в 30. км. від найближчої до неї точки перемаршу школи — с. Каменки і у 55. від найдальшої — Пулина та що головні сили нашої групи ішли в 12—15 км. від старого шляху, школа фактично була залишена на власні сили, виконуючи завдання якогось чи то партизанського чи то кінного відділу. До того штаб групи знову залишив при собі юнацьку гармату під тим претекстом, що вона не пройде по розмоченому таянням снігу шляху.

Наказ є наказом і коло 300 юнацтва з двома легкими Люїсами замість кулеметів і без гармати, переночувавши в Пулині — пішли на Вільськ.

За ніч підмерзло і по шляху пройшов би броневик — не то гармата.

Виконуючи всі приписи статуту щодо охорони у марші, весело маширувала школа залишивши півсотні в залозі Пулина, бо були чутки, що між Пулиним і Горошками оперують якісь відділи — чий? — Бог знає.

Ось довге село Іванчиці — заселене чехами, Вільські хутори під лісом, що росте на горі над Вільським, на ліво далеко чорніє ліс — перший з поважних комплексів малого Полісся — на право долина й переліски, де десь там далеко головні сили — Березівка і наша юнацька гармата.

(Докінчення буде).

Мої перші дні у З. У. Н. Р.

Написав: *д-р Кирило Трильовський.*

Дня 31 жовтня на дармо ждала група наших послів у Відні в бюрі віцепрезидента парламенту Ю. Романчука (де урядовав президент українського клубу др. Петрушевич) на вислід другої міністеріяльної наради в справі Східної Галичини.

Була вже пята година вечором, а ще ніяка вістка не приходила. На другий день мала відбутися у Львові нарада повітових делегатів і тому я уважав за відповідне також поїхати до Львова на ту нараду. Мав я вправді 2 листопада бути разом з проф. др. Ст. Смаль-Стоцьким в Будапешті на тайній нараді з угорськими українцями, однак справа Східної Галичини дійшла власне до найважливішого пункту і тому треба було спішити до Львова. Посол др. Стоцький мав поїхати до Будапешту з другим нашим чоловіком, але і вони не поїхали.

На Угорщині вибухла революція і комунікація з нею була перервана. Отже я просто від др. Петрушевича поспішив на дворець північної залізниці.

Дня 1 листопада 1918 р. біля 10-ої години рано опинилися ми в Ряшеві. Входить кондуктор-українець до вагону, підморгує мені очима і каже: „дзись рано заенлі українці Львуф“.

Коридориком вагону перебігло кількох озброєних в кріси гімназистів питаючи: „чи нема хто броні“ і пігнули до других вагонів. Подібна сцена була і на двірці в Перемишлі: тамки тих шкутів було більше і наші вояки цілком спокійно віддавали їм свою зброю.

Тому що потяг дальше не йшов, мусів я висісти. Пішов я до міста тай зайшов до української „Бесіди“.

Там завважив я поміж патріотами велику констернацію: перший український замах не вдався, отже заключено з поляками нещасливе „кондомініум“.

Дня 2. листопада в полудне мав іти потяг до Львова. Вийшов він аж коло 3-ої по полудні. Коли доїжджав до Медики, нагло далася чути стрілянина з машинового кріса а рівночасно немов би у відповідь на це ряд осібних стрілів. Один з пасажирів „мойжешового“ отвирає двері і вискакує; другий пробує лізти під лавку. Потяг не здержуючись поїхав далі і аж в Мостисках вияснилася справа: на машину сіло в Перемишлі 8 легіоністів зі скорострілом, і в Медиці розпочалася стрілянина між ними і українською сторожею. Кулі перебивали стіни вагонів, один, мабуть росіянин, злетів з даху вагона і побився на смерть, одного небіжчика і кількох ранених винесено в Мостисках з вагонів, а легіоністів розоружено, але пущено на волю. Ще й поцілувався їх начальник з начальником українців, бо були шкільні „колегі“! О рутенська наївносте!

Потяг наш доїхав лише до Зимної Води, ще ніким необсадженої, але далі не важився їхати. Навпаки подався назад. В іншим вагоні був ще по-

сол Лев Левицький, панна Савицька і ще один українець. Ми постановили також вертати і висіли в Городку та зайшли вже коло 12 в ночі до Д-ра Озаркевича, де й заночували. З бодем серця нагадував я ті веселі хвилі, які тут колись проживав, коли ще жила бл. п. його дружина, знана пняїстка і дуже жива та інтелігентна людина Олеса з Бажанських!

На другий день в неділю взяв я участь в нараді місцевих організаторів. Командантом Городка був поручник Стефанів, брат відомої хор. УСС Олени. Було багато роботи, громадські організатори спізилися і не присилали мужви. Аж з Рудок приїхали люди по прикази, бо вже до Львова не могли були дістатися. Якийсь барон-поляк приїхав просити помочи, бо „його хлопи“ зачинають бунтуватися. Вислано отже підстаршину для переведення мирових переговорів із селянами, що і вдалося. В понеділок 4. листопада дали мені військову фіру ще з давнюю порядковою німецькою табличкою і добрі коні, а за фірмана старого лянштурмісту, та гайда в дорогу до Львова. По дорозі — групами і поодинокі ідуть вояки ріжних націй з війни до дому. Одна група італійців мабуть бувших полонених ішла весело і співала прегарно на 4 голоси. Я їх поздоровив мішаниною латини і кількох італійських слів, та пожелав щасливої дороги. Вони з вдячності вдарили „да капо!“ Ось іде дві підміщанки і несуть новий, простий сосновий стіл. Я гадав, що вони десь у Львові його купили, але ні — він походив з розграбленого магазину у Скнилові.

У Скнилові „Гальт! Стуй!“ Трьох дядьків у військових шапках з крісами обскочило віз та кричать: „Кто ви такі? Ктуренди едзеце?“ Я витягнув свою легітимацію від укр. городецької власти на імя Станислава Лещинського. Надійшов підміщанин з бакенбардами та придивляється до картки: „А гдзе печонтка?“! „Та звідки має бути. Чей за два дні годі було зробити!“ „А бо тут крутяться ріжні панки і не знати пощо і нащо!“ Тимчасом один з селян питає: „А броні нема!“ тай таки зараз береться шукати у возі. Нарешті показує на мене „А пши себе не маце?“ — „То можеце пошукаць“ — кажу. Сват обшукує мене від голсви до ніг, а підчас цього я поклепав його по плечах та питаю: „А поведзьцеж мі господажу правде: Чи ви поляк, чи українець?“ „Певне же українець!“ каже рішучо і обурено. Тоді я до нього: „А найже вас чорт возьме, що так мене піддурили. Таж я такий а такий!“ Люде в сміх, а той з бакенбардами каже: „Бо ми тут пильнуємо, чи не буде їхати Малачинський, щоби його зловити“. На мою просьбу показують мені дорогу до реальности бл. п. о. Фолиса. Приїхали — „ланича“ (сина) нема в дома. Обставляє вартами магазини та відбирає вже порабоване добро. Пішов я в сад їсти величезні осінні малини. Слухаю, що за біс! Справдішній речітатів з опери несеться з глибини саду. Співає сопран, відповідає

барітон, але так тужно співають щось якби на похороні, що аж серце ние. Питаю старого дідуся:

— „Що се за двоє так чудово співають?”

— „Та це наш таліян полонений пасе в саді паничеві корови“.

Так той бідачесько на чужині тужив за рідним краєм, та двома голосами виливав свою тугу!

Прийшов і перемучений молодий Фоліс, чорнявий, очі такі горячі і щирі, як у бл. п. його батька, посла о. Йосифа. — Знайшлося ще кількох вояків, сортують повідбирані від мадярів мундури та зброю. Фоліс іде незабаром знову до магазинів і вертається аж вечором. Раптом з'явився булавний Коник (гуцул зпід Косова) з кількома У. С. С. Знаю його добре: Це знаний між У. С. С. герой з тяжко змасакрованим лицем. Боева Управа У. С. С. у Відні устроїла йому і У. С. С. Самчукові дня 18. липня 1915 р. на площі коло Гольдівлягсштрассе у Відні велику парадну. Заступник команданта міста декорував їх обох, як голову Боевої Управи виголосив відповідну промову, а відділ Дайчмайстрів дефілював перед ними.

Коник оповідає, як з гуцульською сотнею У. С. С. заняв тунелі на головнім двірці у Львові і з брами обстрілював доїзд. Та перону не могли здобути — а стративши звязок і не маючи допомоги цофнулися. Незадовго зникнув нечаяно зі своїми товаришами стрільцями*). — Через цілу ніч було чути громи ручних гранат киданих у Львові, а видно-круг розяснювали час до часу світляні ракети.

На другий день то є у вівторок 5. листопада виїхав я далі — розцілувавшись по щирому з добрягою Фолісом. Не сподівався я того, що за пару неділь буде він розстріляний на підставі вироку польського воєнного суду. Він студіював за границею садівництво і носився з великими плянами на цім полі. Стараюся поза Кульпарків перебратися на Зелену. При дорозі в рові сидить двох узброєних поляків але пускають нас без перепон. Доїхали ми до гостинця, що веде на Зелену вулицю. Недалеко чути завзятий туркіт скоростріла. Дорогою іде з міста стрункий вояк і несе на палиці білу хусточку на знак неутральности. Питаю куди іде. — „Я служив при полевій жандармерії, а тепер вертаю на мою Мадярщину. Боже вас борони іти чи їхати до міста. Вулицю обстрілюють поляки — а може 200 кроків звідси лежить на гостинці убитий, молодий, гарний вахтмайстер. А з кожною хвилиною щораз небезпечніше“.

Нема що робити, обертаємо до Сихова, де після висказу Коника має вже стояти другий курінь У. С. С., що надійшов з Черновець. — Перший під Букшованим вже від неділі беться у Львові.

*) Він тепер на Закарпаттю бідує.

Та в Сихові У. С. С. вже не було. Відступилися назад до Давидова. Приїжджаємо (вже темна ніч) до Давидова — величезний потяг з людьми, кіннями і обозом вже має рушити. Старшини кажуть, що все іде на ніч до Старого Села. Радять мені переночувати в Давидові на двірці. Так я і роблю. — Польський начальник не хоче робити служби — українець п. Л. вже з ніг валиться. Підучив, що найважніше молодого стрільчика — і ми оба на переміну обслуговуємо в ночі телефон.

На другий день, а було це вже 6. листопада — ідемо далі з дядьком до Старого Села. Десь по середині дороги стрічаємо яких 8—10 узброєних селян вже з бобрецького повіту. Гарно поговорили, ідемо далі і незадовго скручуємо до двірця. При дорозі на сіножати бачимо цілий курінь уставлений, старшини рухаються живо перед фронтом. — Я представляюсь отаманові Микитці — а цей інформує мене про ситуацію. Має відбутися заприсяження куріня.

— Ви з'явилися в сам час: Я кажу уставити каре, а Ви скажіть до них горяче слово так як самі знаєте. Потім їх заприсягнемо, — та гайда на Львів.

Я радо згодився. П. отаман впровадив мене в середину каре, де вже стояли всі старшини, а я — обертаючися на всі чотири сторони, виголосив свою промову.

Тепер виступив отаман Микитка і візвав короткими — мов команда словами — до карности і безоглядного послуху, бо без цього побіда неможлива.

По усім відчитав адютант п. М. Луцький роту присяги, повторену всім військом, а далі денний приказ, яким підвищено в ранзі цілий ряд підстаршин та підвищено значно денну платню мужви.

Один зі старшин зняв з акту заприсяження цього другого куреня У. С. С. фотографічну знимку. Цікаво би знати, де вона тепер?

По заприсяженню пішла мужва і старшини на обід, а мене запросив отаман до свого вагону також на перекуску. Вскорі зложено потяг призначений в напрямі до Буковини і я ним відїхав. — У Ходорові ми вже побачили потяг, що віз зі Станиславова гармати, за котрими так тужили наші старшини. Тимчасом другий курінь, не ждучи на артилерію, поїхав вже цієї ночі на славні бої у Львові.

Я приїхав до Коломиї і вибрався незабаром на мобілізаційну обїздку на Гуцульщину. Працював там вже лікар У. С. С. Др. В. Білозор і Микола Савич, що потім в січні 1919 р. підчас виправи на Мармарошський Сигот дістався був до румунської неволі.

Знад Дніпра до Сени

Історичне оповідання про українську князівну Ганну Ярославну, королеву французів.

Написав: Федір Дудко.

(Продовження.)

Крики все збільшувалися. Товпа перейшла Торжище й тепер сунула чорною лавою до пристані.

Раптом на одному з кораблів, що чорними силветами вирисовувалися на темному дзеркалі Почайни, Гаральд помітив багрянний дим, потім червоний язик полумени, і ось цілий корабель ураз запалав, як купа сухого хмизу.

Гаральд швидко випростався й побіг до терему. Його про щось запитав грецький цесаревич, але Гаральд, не зупиняючися, перейшов попри нього далі, до світлиці, де сидів великий князь.

— Княже! — нахилиючися до Ярослава, тихо повідомив Гаральд. — Там, на Подолі, зібралася якась юрба й палить кораблі на Почайні.

Великий князь швидко встав і ступив до дверей. Але його перестрів боярин Вишата.

— Княже, — сказав він схвильовано, — тисяцький прислав гонця з Подолу повідомити, що великий глум народу громить купців. У лісі за Вишгородом коло Пуши-водиці люди викрили землянку, в якій купці скопили невільників. Товпа кинулася на землянку, вбила двох вірменських купців, одного грека й трьох жидів, а тепер разом із невільниками суне Подолом і громить затвори й кораблі тих купців. Осьменники не в силі стримати натовп. Я висилаю півсотню дружини⁶⁶).

— Вишли сотню! — наказав князь. — Товпу розігнати, всіх зачинщиків зловити і вкинути в поруб, а невільників зібрати й примістити до рана в поблизькому монастирі. Рано розслідиш справу й про все мене повідомиш.

А в цей час у хоробах, що виходили вікнами на Поділ, счинилася метушня серед княжих гостей.

— Пожежа! Пожежа! — закричали відразу десятки переляканих голосів.

І, мов у відповідь на ці крики, десь під горою тривожливо загули на церквах дзвони.

Все, що живе було в великокняжому теремі, кинулося на терасу. І очам княжих гостей представилося величаве видовище.

Цілий Поділ і верхній Київ були залиті зловіщим відсвітом червоної заграви. Кілька кораблів, обійнятих з усіх боків полум'ям, палали, як величезні смолоскипи. Ріка, відсвічуючи в своєму дзеркалі огонь і чадні клуби густого багряного диму, була подібна до величезного потоку горючої смоли. В світлі пожежі було видно велике море людей, що заливало пристань і голосно гуділо

⁶⁶ За великокняжих часів серед населення Києва раз-у-раз вибухали масові рухи протесту проти ріжних спекулянтів. Так, напр., по смерті великого князя Святополка в 1113 р. великі товпи народу погромили дома київського тисяцького Пуляти, сотських, жидів і інших купців, замішаних у спекуляції сіллю (Істор. Укр.-Руси М. Грушевського, II, ст. 108).

грізним стоголосим криком. В червоному небі, як білі духи, металася перелякані голуби.

Але ось у кінці Боричева взвоза блиснули шоломи й цілий ліс найжених сталевих списів. То мчала з княжого городу на Поділ сотня великокняжої дружини.

Князь Ярослав подивився наділ через бареру й в ту ж мить повернув голову до терему.

— Вишата! — крикнув він. — Де боярин Вишата?

До князя швидко підбіг боярин.

— Боярине, я бачу, що там і сотня дружини нічого не вдіє. Візьми ще одну сотню й їдь на місце сам!

Вишата вклонився й швидко відійшов.

Дзвони гуділи. Князівни, витягнувши голови з плечей й притиснувши в переляку долоні до облич, непорушно стояли край тераси й із жахом у очах споглядали на полихання вогню.

З княжого двору, побрязкуючи зброєю, виїздила чергова сотня великокняжої дружини.

Раптом один за одним зайнялися на Почайн. два нові кораблі.

— Та що ж це! — грізно крикнув князь. — Вони самоуправно розправляються там з тими купцями. Є на то князь і закон!

І озирнувся.

— Всеволоде! Ростиславе! — закликав князь. — Хто там є коло мене! Візьміть іще дві сотні дружини й покладіть тому край.

Раптом ізза плечей інших вихопився королевич Гаральд і швидко підбіг до великого князя.

— Княже, дозволь мені зробити це! Я в одну мить дам усьому лад!

— Їдь, Гаральде! — зрадів князь і приязно поклав йому свою руку на плече. — Тільки одним духом!

Гаральд блискавкою повернувся й в одну мить зник.

— І я з Гаральдом!.. І я!.. — почувися навколо голоси княжат і королевичів.

І, зірвавшись з місць, кілька княжичів побігли слідом за Гаральдом.

А за хвилину велика лава блискучої кінноти, повіваючи білим стягом, вже летіла вскач по Боричеву взвозу.

Крики юрби не вгавали. Вогонь палав. Дзвони тривожливим гудінням будили нічну тишу. Верхи церков на Подолі й на горі миготіли в багряних полиханнях заграви.

Раптом юрба загула під горою страшним ревом: А-а-а-а!.. і з княжих терас і галерій було видно, як швидко побігла, розливаючися по вулицях і завулках широкого Подолу.

— Це Гаральд налетів! — сказав хтось захоплено. — О, в Гаральда жарти короткі!

Митрополит Іляріон повернув голову й пильно

подивився на князівну Лизавету. Вона стояла, витягнувшись цілим тілом наперед, з блискучими, широко відкритими очима. Ніздрі їй роздувалися.

Один із бояр швидко підійшов до великого князя й повідомив:

— Боярин Вишата прислав гонця з наказом передати князеві, що разом із невільниками викрили цілу каравану дівчат, яких купці везли з Угрів на продаж до Хоразану. Багато дівчат є венецианських⁶⁷⁾, еспанських, лядських, угорських, а найбільше франкських.

Архієпископ москвський, що стояв близько коло князя, почув це й миттю повернувся до боярина.

— Де ті дівчата? — спитав князь. — Зібрати їх усіх і примістити в монастирі св. Ірини. А завтра ми розслідуємо справу й учинимо суд над купцями.

— Нема над ким і суду робити, княже! — відповів боярин. — Розлучена юрба повкидала спійманих на злочині купців до Дніпра.

— Всіх не повкидала! — завважив князь і повернувся знову до Подолу.

Дзвони стихли. Полум'я почало погасати. Крики юрби, відтисненої дружиною, десь завмирили в далеких закутках Подолу.

— Ну, дяка Богові, здається, кінець усьому! — зітхнув із полекшою великий князь і перехрестився.

Нагорі, в світлицях князівен, стояли коло відчинених вікон бояришні й час-від-часу скрикували переляканими голосами.

Поділ затихав.

**

Ранком другого дня, як було заповіджено з вчора, великий князь Ярослав мав їхати з гістьми до Берестова на оглядини державних орлятень, що містилися недалеко від літнього великокняжого двору. Орлят київські князі виводили здавна, щоб виробляти з їх пер легкі, тривкі й влучні стріли, якими озброювали свою дружину й воїв. Там же за Берестовим, у Голосіївському лісі, містилися майстерні для виробу стріл.

Разом із князем мала їхати до Берестова півсотня найліпших стрільців великокняжого дружини, щоб показати франкам і іншим княжим гостям штуку стрільби з луків. Півсотня ця, під командою боярина Претича, спішившись, давно стояла на княжому подвір'ї й чекала на великокняжий вихід. Сонце вже високо підбилося вгору й починало припікати червлені шоломи, лати й дротяні кольчуги дружинників, а князь не виходив.

Але ось двері в теремі відчинилися й на головному, „красному“ ганку княжого терему з брошеним⁶⁸⁾, підбитому синім едвобом корзні⁶⁹⁾, за-

⁶⁷⁾ Венецьких.

⁶⁸⁾ Брошений (старословянське слово) — червоний, пурпурний.

⁶⁹⁾ Корзном називалися княжі мантиї або плащі, що накидувалися зверху й защіплювалися здебільша на правому рамени защіпкою. В „Изборнику Святослава“ 1073 р подано образок, де великий князь має корзну синього кольору з червоним підбиттям, крикращене золотими петлями й обшивкою. Інакше називалося коцем, або кочем.

щібнутому на правому плечі самоцвітною защіпкою, показався великий князь. Слідом за ним ішли франкські маркізи, грецькі цесаревичі, норвезький королевич Гаральд, королевичі угорські, лядські, шведські, німецькі й кілька руських княжичів.

Боярин Претич підніс угору руку, й ціла півсотня його дружини завмерла на місці.

Князь Ярослав скинув з голови червону гостроверху шапочку, обрмовану надолі бобрами, подивився на Десятинну церкву, що мерехтіла на ранішнім сонці золотом бань і хрестів, і побожно перехрестився.

Всі зробили за прикладом князя те саме.

Два великокняжі отроки, тримаючи з боків білого, розкішно осідланого коня з брошеним чепраком під сідлом, підвели його до ганку.

Князь надів шапку на голову й, м'яко ступаючи сапанцями по доріжці, простеленій на камяних сходах, зійшов наділ. Йому підставили широке взорчате срібне стремено, прикрашене чорною емаллю, й, підтримуючи з боків, допомогли сісти на коня.

Брязнула зброя й, мерехтячи золотом тканин і кольоровим камінням на сонці, всі, що були з князем, миттю вскочили в сідла.

Князь Ярослав натягнув повід і виїхав на площу з мідяними „дивами“. Обабіч його, тримаючися на пів кінської голови позаду, їхали маркізи, за ними, уставившись трійками, королевичі й княжичі, а позаду розтягненим довгим хвостом замикала похід дружина з боярином Претичем на чолі.

Народ, що був на площі, миттю розступився, покидав шапки з голов і шанобливо схилився, пропускаючи попри себе блискучу кавалькаду.

Князь переїхав Бабин торт, Софійську браму над зеленим яром, що відділював Володимирів город від нового Ярославового, й, стиснувши коня острогами, поскакав великим Софійським майданом.

За переїздом між княже-Іриненським монастирем і церквою св. Софії князь раптом зупинився, прикликав до себе княжича Всеволода й показав рукою на дах високої сторожевої вежі на валах. На даху вежі чорніла невелика діра. То нічна буря зірвала позавчора кілька гонтових дахівок з її верху.

— Коли вернемося з Берестова, накажеш негайно залатати діру! — сказав діловито старий князь.

І, торкнувши коня острогами, поїхав далі, попри високі, вкриті зеленою дерниною вали з дерев'яними зрубами на рогах, до Золотих Воріт.

Коло Золотих Воріт князь знову зупинив коня й прикликав до себе сотського військової сторожі.

— А то що? — показав він рукою на місце на валах, де злива змила кілька зелених дернин. — Не було часу поправити?

Сотський, похоловши від страху, непорушно стояв перед князем і мовчав.

— Коли буду вертатися, щоб більше не бачив того! — сказав князь по господарськи, повернувши коня і виїхав під камяне склепіння величної брами.

Зараз за Золотими Ворітами починався густий дубовий ліс. Дорога від воріт бігла просто, потім

скручувала круто вліво й зеленим горбом провадила до Хрещатого яру.

На дні яру, перед дерев'яним містком, перекинутим через Хрещатицький потік⁷⁶⁾, князь раптом зупинив коня, повернув голову назад і показав рукою на ворона, що сидів на високій галузці старого дуба.

— Ану-но, хто з стрільців здійме того чорноперого!

З дружини швидко виїхав наперед стрілець, вихопив із тули⁷¹⁾ стрілу, приклав її до луку й натягнув тятиву.

Стріла тонко свиснула в повітрі, але, не долетівши до ворона, цокнула і впилася в кору галузки.

Ворон перелякано скочив з місця, замахав крилами й полетів.

Але ось слідом за ним враз вискочили дві нові стріли; наздогнали ворона й рівночасно прошили його до половини. Ворон перевернувся в повітрі й, поблискуючи двома білими борідками стріл, тяжко впав перед князем на дорогу.

Всі озирнулися.

Поруч із дружинником, що схибив свій стріл, стояли з простягненими наперед руками, в яких блищали золочені луки, княжич Всеволод і королевич норвезький Гаральд.

Князь подивився докірливо на дружинника, потім на боярина Претича.

— Ось як треба стріляти! — сказав він і, повний щастя в очах, повернув голову до княжичів. — Колись і я, за молодих літ, стріляв так. Минулося: старий уже став і лук у моїх руках тремтить. Та й очі не добачають. Але ще спробую. Всеволоде, дай-но мені свій лук!

Князь узяв із рук сина лук, вибрав із простягненої йому Гаральдом тули стрілу, натягнув тятиву й стрілив угору. Стріла цокнула і впилася в галузка поруч із схибленою стрілою дружинника.

Грім дружних вигуків стрепенув обрадуване серце старого князя.

Але ось із гурту вилетіла нова стріла й відсікла борідку великокняжої стріли на дереві. Слідом за нею вилетіла друга й зрізала борідку стріли, пущеної дружинником.

Всі ахнули від здивування й озирнулися. Це були стріли королевича Гаральда.

— Гаральде! — захоплено скрикнув старий князь. — Все бачив на світі, але про таку майстерність хіба тільки в казках старих воїв чув! Підійди-но ближче до мене!

Гаральд стрімголов підскочив на коні до великого днязя.

Князь Ярослав ласкаво поплескав королевича по плечі й поцілував його в чоло.

— Таких витязів і я б хотів мати в себе!

І, нахилившись в сідлі до Гаральда, тихо сказав йому по нормандськи:

⁷⁶⁾ Хрещатицький потік допливав до р. Почайни. Потік цей був ще в 40—50 роках минулого 19-го віку. Тепер на місці Хрещатицького потоку є найголовніша вулиця Києва, названа Хрещатиком.

⁷¹⁾ Колчан на стріли, сагайдак.

— Сьогодні рано був у мене митрополит і говорив про тебе, Гаральде. Бачу, що до таких, як ти, має належати світ. Добре, маєш мою згоду⁷²⁾.

Гаральд почув це й трохи не вискочив із сідла. Він рвучко схилився й, схопивши руку старого князя, вдячно припав до неї вустами.

Місцем для великого всенароднього віча, що мало обговорити нові торговельні умови з Царгородом, було призначено розлоге Торжище коло церкви св. Власія на Подолі.

Ще не дзвонили у вічеве било, а вже з усіх сторін княжої столиці, з города на Горі, з Подола й з усіх київських пригородів почав залити народ на Торжище, щоб зайняти завчасу вигідніше місце. Шпаліри кінних осьменників, розставлені по вулицях коло Торжища, перепускали народ і передавали його пішим осьменникам, які уставляли людей на площі. Для бояр, іменитих людей і купців місце було коло великокняжої трибуни, поставленої посеред Торжища; для інших — навколо площі. Київський тисяцький⁷³⁾ був уже на Торжищі й, переїжджаючи з місця на місце, давав накази численним сотським.

Коли народу зібралось вже повна площа, тисяцький дав знак, щоб дзвонили у вічеве било. Кінні осьменники усталися в ряд по обох боках проходу в людській масі й повернули голови до вулиці, звідки мав приїхати великий князь.

Боярин Вишата почув із княжих хоромів вічевий дзвін і швидко попростував до великокняжої світлиці.

— Княже, вже дзвонять! — повідомив він, входячи до палати, багато прибраної звірячими рогами й устеленої поверх омфалія шкірами ведмедів, буртаських лисів і „лютого звіря“⁷⁴⁾.

Князь Ярослав устав ізза столу.

А за хвилину, в товаристві руських і чужинних княжичів і почоту з дружинників, він уже скакав вулицями Києва на Поділ.

Під громові вигуки людей на Торжищі, попри шпаліри осьменників, великий князь переїхав до трибуни, вийшов східцями на поміст, устелений пурпурним сукном, і сів на високому троні. Довкола нього на сідалах, розставлених на нижчому помості, розмістилися чужинні гості, княжичі, митрополит і моський архієпископ.

Дзвін стих.

Князь устав, скинув шапку й перехрестився.

Всі, що були на площі, так само поскидали шапки й перехрестилися.

(Докінчення буде).

⁷²⁾ Королевич Гаральд скоро по ожененні з князівною Лизаветою став королем норвезьким і набув в історії назву Гаральда Сміливого.

⁷³⁾ Щось у роді теперішніх губернаторів.

⁷⁴⁾ В княжих часах масами водилися по лісах і степях України ведмеді, дикі кабани, лосі, олені, тури, дикі коні, барси. Барсів називали тоді „лютим звірем“.

Міліонний збут ПАПЕРЦІВ і ТУТОК

„КАЛИНА“

говорить сам про
високу якість
і дешеву ціну.

фабрика в Тернополі — фабр. склад Львів, вул. Бляхарська 11

Фабрика хемічних виробів

О. Левицька і С-ка

У Львові, вул. Кордецького ч. 51.

Телефон 60-04.

ПКО. 503-881

поручає власні вироби найкращої якості
Пасту до взуття „Елегант“ терпентинову.
Пасту до взуття „Елегант“ люксус. в туб.
Пасту до підлоги „Французька маса“
Віск комбінований до підлоги
Васеліну до шкіри

Синку до білля

помадкову і корошову

Шварц до чобіт. — Віск шевський. — Смолу.

Спомини Софії Русової

друкуються в 1936 р. в часописі „НОВА ХАТА“

Багато ілюстровані.

Опера „Різдвяна Ніч“ — Празьке видання Кобзаря —

Підгільна робота

цікаво описані й змальовані відомою нашою
дівчиною.

в часописі „НОВОЇ ХАТИ“.

Львів, РИНОК Ч. 39.

УВАГА!
МУЗЕЙ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ
ЗБИРАЄ ПОЖЕРТВИ НА

УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ У ПРАЗІ

ДАЙТЕ Й ВИ СВОЮ ЦЕГЛИНУ!
ПОШЛІТЬ СКОРІШЕ ВАШУ ПОЖЕРТВУ!

ЗРОБІТЬ ЗБІРКУ У ВАШІМ ТОВАРИСТВІ!
НЕ ВІДКЛАДАЙТЕ!
ЖЕРТВУЙТЕ ВСІ

НА УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ У ПРАЗІ
ХТО СКІЛЬКИ МОЖЕ!

ГРОШІ СЛАТИ НА АДРЕСУ ДИРЕКТОРА МУЗЕЮ:
Prof. D. Antonovych, Praha-Nusle, 245, Czechoslovakia.

НЕ ЗАБУВАЙТЕ!

Імена всіх, і тих найменших жертводавців (хто подасть своє прізвище розбірно), Музей збереже Україні в своїх пам'ятних книгах; хтож дасть відразу або частками 10 доларів, буде записаний в окремій пам'ятній книзі Фундаторів Українського Дому; а хто частку 25 доларів, буде записаний в золотій пам'ятній книзі Добродіїв Музею Визвольної Боротьби України; імена всіх жертводавців, хто дасть по 100 дол., буде уміщено на окремій почесній стіні Українського Дому; а імена всіх, хто дасть по 500 дол., буде виписано золотими літерами на окремій мармуровій таблиці при вході.

1000 цеглин коштує 10 дол., 100 цеглин коштує 1 долар.

Не спізнитесь з своєю пожертвою на Український Дім у Празі! Не будьте останнім: хто жертвує вчас — помагає вдвоє!

Накладом видавництва

„ЧЕРВОНА КАЛИНА“

виходять з друку в найблизшому часі
дві великі книги:

Велика історично-воєнна монографія О. Думіна:

1) „Історія легіону українських січових стрільців“

з багатьома чертинами боїв і походів УСС і понад 100 оригінальними, здебільша ще ніде не репродукованими світлинами і поіменним списом (понад 1.300 прізвищ) всіх поляглих і ранених УСС.

2) „Великий співаник Червоної Калини“

збірник 225 пісень стрілецьких, історичних (козацьких), побутових і т. д. для хорів мішаних, мужеських і жіночих а капеля. За редакцією др-а З. Лиська.

Умовини продажі будуть подані в часі (Докінчення су...

по ожененні з князівною
езьким і набув в історії

ліх губернаторів.

ми вносилися по лісах і степих
и, лосі, олені, тури, дикі коні,
„лотим звірем“.